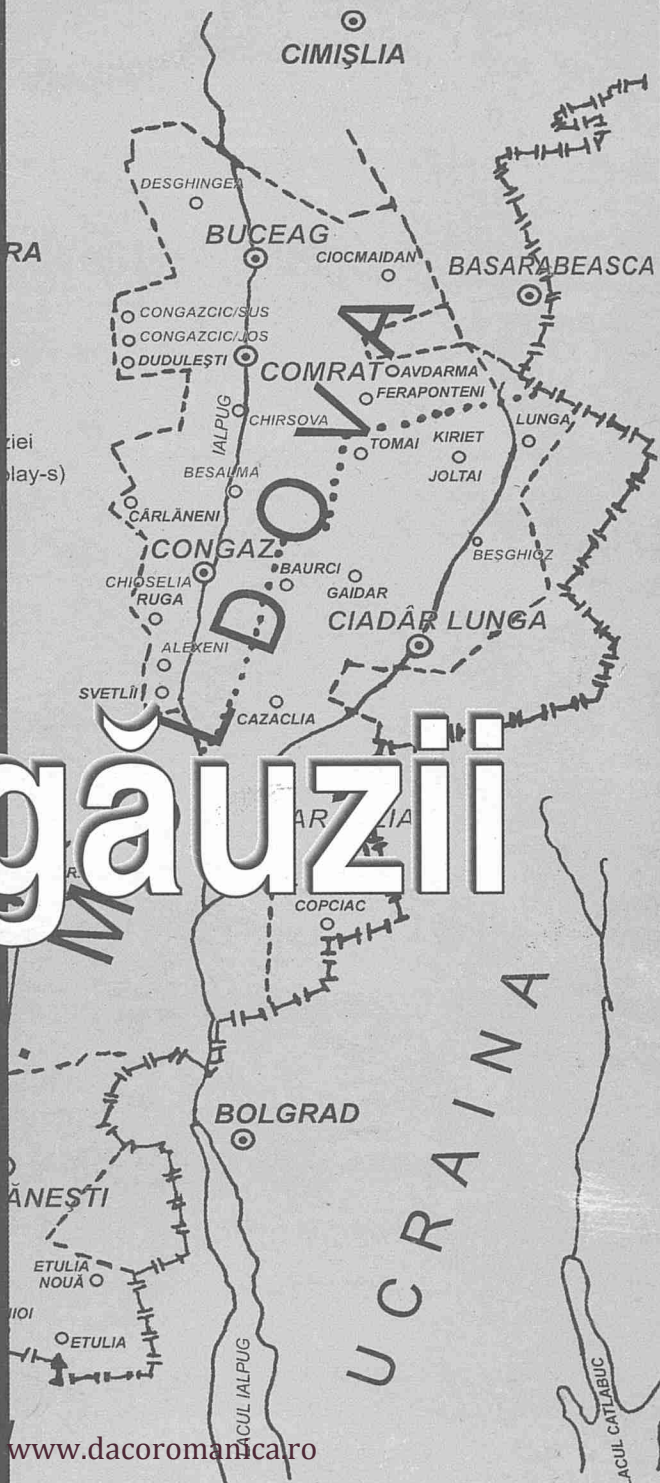


Dr. Anatol
Măcriș



Ediție
bilingvă

Editura
Agerpress Typo
1999

www.dacoromanicar.ro

DR. ANATOL MĂCRIȘ

Membru al Asociației de Istorie Comparativă a Instituțiilor și Dreptului

(AICID)

GĂGĂUZII

Comunicare prezentată la AICID

BUCUREȘTI

Editura Agerpres Typo

1999

**Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale
MĂCRIȘ, ANATOL**

Găgăuzii / dr. Anatol Măcriș - București:
Agerpress Typo, 1999
98 p., 13.5x20 cm

ISBN 973-99414-0-0
94 Măcriș, A. (512.165)

Editura: Agerpress Typo

Consilier: Nicolae Arsenie

Coperta: Matei Gruber

Culegere și tehnoredactare computerizată:

Matei Gruber și Dan Dulgheru

GĂGĂUZII

În ultimii ani, atât în viața politică și în presa din Republica Moldova, cât și în acțiunile diplomatice ale OSCE, s-a dezbătut problema găgăuză, adică acțiunile găgăuzilor pentru obținerea autonomiei. Cum au înțeles liderii găgăuzilor să aplice aceasta autonomie vom arăta mai jos.

Înainte de a trece la analiza situației actuale a populației găgăuze, vom arăta pe scurt etnogeneza, istoria, cultura și organizarea statală a găgăuzilor.

Deci, mai întâi care sunt regiunile și zonele locuite de găgăuzi.

În prezent, numărul cel mai mare și compact de găgăuzi se găsesc în Republica Moldova, unde au obținut un anumit statut de autonomie într-un teritoriu ce a câștigat numele Gagauz Eri (gagauzland) sau Găgăuzia. În Republica Moldova, găgăuzii locuiesc în cinci raioane din sudul republicii: Comrat, Ceadîr-Lunga, Basarabeasca, Taraclia și Vulcănești. Localitățile din aceste raioane în care găgăuzii sunt în proporție de peste 50% au intrat automat în Găgăuzia. În celelalte localități, în care majoritari sunt moldovenii sau bulgarii a avut loc, în ziua de 5 martie 1995, un referendum, populația pronunțându-se dacă dorește să rămână în cadrul Găgăuziei sau se arondează la raioanele învecinate

Găgăuziei. În urma acestui referendum, din 10 localități, 6 s-au declarat de acord să rămână în Găgăuzia, astfel că aceasta are în total 30 de localități. (24 cu populație majoritară găgăuză și 6 în care ponderea o dețin alte etnii). Aceste localități sunt plasate astfel: 12 în raionul Comrat, 6 în raionul Ceadâr-Lunga și câte 4 localități din raioanele Basarabeasca, Taraclia și Vulcănești.

În Moldova locuiesc cca 150.000 găgăuzi, acum cuprinși , în majoritate, în cadrul Găgăuziei. Mai locuiesc în Ucraina - 31.967, în majoritate în fostele județe românești Ismail și Cetatea Albă. În cadrul republicilor din CSI mai locuiesc cca 10.000 de găgăuzi, în Kazahstan, Uzbekistan și Siberia, mutați în Basarabia în anii 1909-1910 și deportați din Basarabia, de către sovietici în 1941-1949.

În afară de aceștia mai există găgăuzi în Bulgaria, în Cadrilater și în județul Varna, în total cca 10.000; de altfel această zonă este spațiul în care s-a format etnia găgăuză, în secolele XII-XIII; de aici au emigrat în Basarabia în perioada 1770 - 1830. Se mai găsesc cca 5000 de găgăuzi în vestul Bulgariei (Custendil, Pirotsk, Botevgrad), în estul Serbiei (Nis) și în Macedonia. În Grecia, găgăuzii locuiesc în 7 sate pe râul Strimmon (Macedonia de Nord) și se numesc urumi.

În România , în prezent, ei locuiesc în special în Mangalia și localitățile din jur, Vama Veche, Ion Corvin, Deleni, Petreni și Șipote. După primul război mondial, C. Lascarov

Moldoveanu, călătorind spre Tulcea, întâlnește sate de găgăuzi, de pildă Cataloi, unde conviețuiau români, găgăuzi și italieni. M.Sanielievici întâlnește la Techirghiol o găgăuză de o frumusețe clasică. Nicolae Iorga, în peregrinările sale prin toate ținuturile românești, a făcut o călătorie de la Tulcea la Constanța cu trăsura unui găgăuz.

Începând cu războiul Crimeii un nou val de tătari din Crimeea au venit în Dobrogea. Un martor din comuna Caraibil (astăzi Colina) i-a povestit cercetătorului Al.P. Arbore (în *Contribuții la studiul tătarilor și turcilor în Dobrogea din Arhiva Dobrogei, II, 1919, nr. 3-4, pag. 229*) că din Crimeea au fost aduși în marele sat găgăuzesc Beidaud, de unde au fost duși la Sarinasuf, Murighiol (Stoica Lascu, *Călători străini despre turco-tătarii din Dobrogea - sec. XVIII-XIX - în Originea tătarilor, Ed. Kriterion, București, 1997, pag. 213*). Mai recent au întâlnit și au scris despre găgăuzi A. Oișteanu (în revista 22) și Luca Pitu (în revista *Echidistanțe, februarie 1993, Iași*). Acești scriitori i-au găsit pe gagăuzi în comunele 2 Mai și Vama Veche. În restul țării sunt raspândiți găgăuzi refugiați din Basarabia. Mulți dintre aceștia nu s-au înregistrat ca găgăuzi la recensăminte, fiind multe căsătorii mixte, mai ales că și găgăuzii sunt ortodocși. În plus, unele nume nu sună străin în limba română (Topal, Ciolac, Chior, Uzun, Urum, Cheleş, Popazoglu, Guboglu, Arabagiu, Catargiu, Topciu, Dragan, Jeju, Ciachir, Coiciu, Caragea, Siupiur, Tucan, Șaramet etc.)

În anul 1987, televiziunea turcă a realizat un film documentar la Vama Veche, privitor la limba, portul și folclorul găgăuzilor din România.

Primul om de știință care a scris despre etnogeneza, istoria și limba găgăuzilor a fost C. Irecek. În România au scris despre găgăuzi oamenii de știință Nicolae Iorga, Ion Nistor, Gheorghe Brătianu, A.Decei, M.P.Guboglu, V.Drâmbă, C. Razachevici, A. Oișteanu. Preotul Mihail Ceachir a scris o Istorie a găgăuzilor din Basarabia, editată la Chișinău, în anul 1934. Dintre publiciști, despre găgăuzi au scris: N. Rusali, Anatol Măcriș, ș.a.

În Bulgaria, au scris despre găgăuzi G. Balascev, A. Manov, P. Mutaftchiev, E. Boev, I. Gradeșliev, V. Marinov, E. Sacev, G. Zlatarski, Str. Dimitrov, G. Dimitrov, A. Ișirkov, ș.a.

În Polonia, la Cracovia, există un centru de studii asupra găgăuzilor cu cercetătorii T. Kowalski, P. Wittek, W. Zajackowski.

În Germania, problema găgăuzilor este studiată de Gerhardt Doerfer, Ernst Max Hoppe.

În Rusia, s-au ocupat de studierea istoriei, etnogenezei și limbii găgăuze V. A. Moșkov, N. A. Baskakov, P.A. Danilov, N.S. Derjavin, L. A. Pokrovskaia, ș. a.

În Turcia se ocupă Inalcik Halil, Prof. F. Sumer, A. N. Curat.

În S.U.A se ocupă Kemal Karpat de la Universitatea

din Madison-Wisconsin. În Republica Moldova se ocupă de găgăuzi, sub multiple aspecte, oamenii de știință de origine găgăuză Dionisie Tanasoglu - Universitatea Pedagogică Ion Creangă, Chișinău, S. Curoglu, M. Marunevici, M.N. Guboglu, G. Gaidargi, precum și negăgăuzii I. Meșceriug, V. Zelenciuc, Ion Dron, ș.a.

Originea uzo-cumană a găgăuzilor cu unele influențe selgiukide și osmane este practic unanim acceptată, în afara majorității oamenilor de știință bulgari, care mai încearcă încă să demonstreze proveniența din protobulgari a găgăuzilor, fie chiar originea bulgară (bulgari care și-au pierdut limba prin turcizare).

Istoria și etnogeneza găgăuzilor

Pecenegii, uzii, sau mai corect oguzii, și cumanii, care ocupau stepele dintre mările Aral și Caspică, în a doua jumătate a mileniului I e.n., erau vasalii regelui kazar. După anul 975, când regatul kazar a fost distrus de cneazul rus Sveatoslav, pecenegii, uzii și cumanii au migrat spre vest, ocupând nordul Mării Negre și țărilor române până la marea invazie a tătarilor. În anul 1065, uzii trec Dunărea, sunt înfrânți de imperiali, dar li se

permite să se așeze în Macedonia, iar o altă parte în zona Varna-Cavarna. Pecenegii, la rândul lor, după înfrângerea de la Lebunion, sunt așezați în nordul Greciei, la Moglena. Uzii erau considerați cei mai însemnați dintre pecenegi din punct de vedere al nobleței neamului și al numărului lor.

O altă parte s-a stabilit în regiunea Nis, Botevgrad, Kiustendil și formează populația șopilor, vorbitori de limbă turcică (Bojidar Dimitrov, Gagauzite, koi sa te?, Poslanie, nr. 3, iulie 1992, pg. 12).

Dar și dintre pecenegi o parte s-au întors pe malul Mării Negre, în zona Varna-Cavarna-Mangalia. Oguzii (uzii) așezați în zona Cavarna-Varna au creat, la sfârșitul sec. XI statul "*Uzi-Eyalet*" (G. D. Balascev, A. Manof, I. Nistor, M. Ciachir)

După bătălia de la Kalka (1223), cumanii au trecut Dunărea cu următoarele triburi cumane: gagali (gagiali), caicî, citaci, surguci. Gagialii s-au așezat în podișul Deliorman, ceilalți cumani s-au așezat în *Uzi-Eyalet*. Surgucii s-au așezat în prejma Adrianopolului.

Începând cu a doua jumătate a sec. XI, pecenegii, uzii, cumanii trebuie să fi constituit mici formațiuni autonome pe teritoriul vechii Scythia Minor și în regiunea adiacentă până la Delta (Gh. Brătianu, Marea Neagră, vol. I, pg. 328). Unii autori consideră că găgăuzii sunt urmașii în special ai uzilor (oguzilor), cărora le aparține și scrierea din Orhon (Moșkov, Gagauzî Benderscogo uezda, 1900, pag. 24). Alți autori,

Începând cu K. Ireček consideră pe cumani drept întemeietorii statului oguz. Cel mai probabil toate aceste populații, pecenegii, uzii și cumanii au format substratul poporului găgăuz.

Profesorul D. Tanasoglu de la Universitatea Pedagogică din Chișinău a dezvoltat o teorie nouă relativ la etnogeneza găgăuzilor. Conform acestei teorii, găgăuzii provin numai din oguzi (uzi) și anume din ramura hagoguză a acestora. Transformările fonetice: hagoguz → gagoguz → gagouz au finalizat în găgăuz. Hagoguz înseamnă "adevărații oguzi", adică aceia dintre ei, care, la adoptarea islamului au rămas la vechea credință șamanistă, trecând apoi la creștinism. Hagoguzii au părăsit Asia Centrală și s-au așezat la nordul mărilor Caspică și Neagră, între Volga și Dunăre. Acești găgăuzi au format statul oguz din zona Cavarnei. Elementele pecenege și cumane sunt secundare în formarea etniei găgăuze. Această teorie a fost inițiată de N. Bascacov, M. N. Guboglu, susținută de H. Caroglî (prof. Univ. din Azerbaidjan), formulată și argumentată definitiv de prof. Dionis Tanasoglu.

În secolul al XIII-lea, formațiunile autonome s-au constituit într-un stat de sine stătător – Statul Oguz – întemeiat sub egida Imperiului Bizantin.

În bula lui Asan II, țarul bulgarilor, dată în anul 1230, negustorilor din Raguza, se menționează că în zona Cavarnea-Balcic s-a așezat un popor turcoman. de religie creștin, care s-a

a organizat în "principatul Carvuna", cu sediul la Balcic, ulterior la Cavarna. În anul 1261, sultanul selgiucid Izzedin Kaikauz (1238-1278), având mama grecoaică, detronat și alungat din Sultanatul de Iconium, are permisiunea Împăratului Mihail VIII Paleolog să-și întemeieze un stat în cadrul Imperiului, în Paristrion, adică în Dobrogea.

Acolo, în Dobrogea și nord-estul Bulgariei, Kaikauz a întemeiat, în anul 1263, Statul Oguz. Populația era turcofonă și creștină (pecenegi, uzi, cumani, selgiucizi) și se considerau cu toții descendenți din Oguzi, cu un strămoș întemeietor, semilegendar – Oguz-Han.

Statul Oguz era independent de Țaratul Bulgar și de Patriarhia Bulgară de la Târnovo, depinzând direct politic și ecleziastic, de Constantinople.

Trecerea în masă a găgăuzilor la creștinism a însemnat o serioasă traumă în conștiința colectivă otomană, din moment ce, în memoria limbii turce, denumirea acestei etnii este sinonimă cu trădarea credinței drepte (N. Rusali). În prezent, statul turc manifestă simpatie și acordă sprijin găgăuzilor.

La Cavarna, capitala statului găgăuz era un exarh pus sub jurisdicția Patriarhiei din Constantinople (Mihai Ceachir).

Prima atestare istorică a găgăuzilor este cuprinsă în poemul național al oguzilor, scris în limba persană, Oguz-Name. Acest poem a fost publicat, în anul 1600, de Sayd Lokmann. Manuscrisul se găsește la Biblioteca Națională din

Viena (nr. 1001, f.109v-117v), însoțit de o traducere în limba latină de J. J. Lagus: "Sayd Locmani ex libro turcico qui Oguz-Name inscribitur excerpta", Helsingfors (Helsinki), 1854.

Lui Kaikauz îi urmează Sary Saltyk. O perioadă de timp conducătorii Statului Oguz nu sunt cunoscuți. În anul 1346, Statul Oguz este condus de Balica, de origine uză sau cumană. Sub Balica statul avea capitala la Balcic. Titlul lui Balica era de „arhonte al Carvunei”. În această perioadă, statul găgăuz ajunge la o dezvoltare importantă, având legături cu Imperiul Bizantin, cu Țarul Bulgar de la Târnovo, cu tătarii, cu venețienii, încheind cu aceștia un tratat de comerț (Mihail Ceachir).

Începând cu anul 1354, statul oguz (găgăuz) este condus de fratele lui Balica, de "despotul" Dobrotici. Sub acesta, statul găgăuz ajunge la apogeu. Începând cu anul 1380 statul găgăuz este condus de Ivanhos, fiul lui Dobrotici. După anul 1417 statul găgăuz se destramă ca formațiune statală, intrând în componența Imperiului Otoman. Populația însă nu a dispărut, ea a rămas pe vechiul teritoriu, vorbind limba găgăuză și având religie creștină. Și în cadrul Imperiului Otoman găgăuzii au avut o anumită autonomie grație înrudirii etnice cu turcii, având aceeași strămoși comuni – oguzii, aceeași limbă și aceeași istorie, până în secolele XII-XIII.

Găgăuzii, sub otomani, frecventează școlile și bisericile grecești, scriu în limba găgăuză cu litere grecești. Și astăzi

sunt găgăuzi, la Varna, care vorbesc și limba greacă. Unii autori notează că găgăuzii foloseau litere valahe (Coeppen P., Die Bulgaren in Bessarabien, St. Petersburg, 1854). Din cercetările autorului, este vorba de alfabetul de tranziție din Țara Românească din perioada 1830-1860, cirilico-latin.

În anul 1659, călătorul turc Evila Celebi, în drum spre Iași, numea regiunea din nord-estul Bulgariei "Uzi-Eyalet", adică "Țara Uzilor". Din 8 sangiacuri ale Bulgariei (Silistra, Vidin, Târnovo, etc.), numai sangiacul autonom Uzi-Eyalet avea o denumire etnică. Limba vorbită în Uzi-Eyalet a fost înregistrată de Evila Celebi ca "limba citac". Sub această denumire sunt cunoscuți și locuitorii unor sate găgăuzești din Basarabia, de exemplu, cei din Satâlâc Hagi (Alexadrovca sau Alexandreni) din județul Cetatea-Albă, în prezent, în Ucraina.

Dionis Tanasoglu consideră că episodul Izzedin-Kaykauz nu are o pondere cât de cât importantă în etnogeneza găgăuzilor. Și Gavril Gaidargi consideră că seldgiukizii au locuit prea puțin în Uzi-Eyalet pentru a avea o importanță în formarea etniei găgăuze.

În anul 1888, Balcio Neikov Diakov, în lucrarea "Sbirki ot narodnia jivot za praot țite na St. Caragea", se referă la existența unei republici găgăuze - Vister - care a existat la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Până la dărâmarea orașului Vister, acesta este centrul unei populații găgăuze de cca. 100 de sate.

Prima înregistrare a numelui găgăuz datează din 1853, făcută de P. Coeppen (Jahrbuch de Dobrutscha – deutschen, St. Petersburg, 1854).

În privința citacilor, C. Ciohodaru (Alexandu cel Bun, Editura Cartea Moldovenească, Chișinău, 1990, pg. 222): “o parte din tătarii care s-au salvat de pe câmpul de luptă cu oștile lui Timur Lenk, la Tarku, în anul 1395, s-au retras sub conducerea noianului Aktav spre apus. Suferind o nouă înfrângere, în anul 1395, pe cursul inferior al Niprului, ei s-au îndreptat spre apus, au intrat în Moldova și, după ce au traversat Bugeacul au pătruns în Țara Românească. Aktav nu avea intenția să rămână definitiv aici.

În urma tratatelor purtate cu sultanul Baiazid, acesta i-a permis să treacă cu oamenii săi pe teritoriul Imperiului Otoman. Această strămutare a avut loc, probabil, prin 1398. Temându-se de provocarea unor tulburări pe teritoriul imperiului său, Baiazid a pus să fie uciși căpeteniile lor. Supuși complet voinței sale, acești tătari s-au înrolat în oștirea lui și au participat la lupta de la Ankara. Unii dintre ei fuseseră colonizați prin preajma Adrianopolului, iar alții în Dobrogea de sud, unde urmașii lor se mai întâlnesc sub denumirea de citaci”.

Aurel Decei despre citaci: “După cum sultanul Mehmed al II-lea își bătea joc de șeful *celor cu oile albe*, considerându-l uzurpator la tronului lui Timur Lenk, tot Hassan padișah –

turcoman curat – îi înjura pe otomani numindu-i *citac*, adică turci amestecați, impuri, afirmând că este în luptă turcismul cu citakismul (Türklük Citakliklar, Istoria Imperiului Otoman, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1978, pg. 128).

Astăzi este o părere aproape unanimă că etnogeneza găgăuzilor este plasată în regiunea Caverna și a avut loc în secolele XI-XIV. (D. Tanasoglu, A. Oișteanu, Ion Dron).

Istoricul C. Rezachievici nu este de acord cu teoria formării statului găgăuz, începând cu secolul XI, în zona Varna și continuat, pe același teritoriu, denumit în acel timp "Țara Carvuna", în perioada 1230 până la înglobarea acestui stat în Imperiul Otoman, în 1417.

C. Rezachievici susține că formarea găgăuzilor a avut loc în zona Babadagului, odată cu sosirea lui Izzedin-Kaykauz, în 1262, în această zonă. În zona Varna-Caverna nu a existat nici un stat găgăuz, susține autorul articolului, în perioada sec. XI-XIV, iar statul lui Balica, Dobrotici, Ivanhos este un stat pur bizantin.

Cercetătorii gagauzologi actuali susțin formarea statului uzilor în sec XI în zona Caverna și continuitatea acestui stat până la domnia lui Balica, Dobrotici și Ivanhos. Călătorul turc Evlia Celebi, care a parcurs Țara Carvuna, în 1659, denumea sangiacul din nord-estul Bulgariei "Uzi-Eyalet", adică Țara Uzilor, singurul sangiac cu denumire etnică, celelalte sangiacuri ale Bulgariei având denumirea reședințelor (Silistra,

Târnovo, Vidin, etc.). De asemenea gagauzologii consideră că episodul Izzedin-Kaykauz nu are nici o incidență în formarea poporului găgăuz, fiindcă a fost de scurtă durată și, aici C. Rezachievici convinge, locul de așezare a acestuia a fost zona Babadag. De altfel, hrisovul țarului Ioan Asan II, în care se referă la Țara Carvunei, se referă și la poporul de origine turcă și religie ortodoxă, care s-a așezat în Țara Carvunei. Memoria colectivă a poporului găgăuz știe că ei au venit din zona Varna și nu din Babadag.

Important în articolul lui C. Rezachievici este istoria documentată a grupului Izzedin-Kaykauz și soarta acestuia în ținutul Babadag. Călin Bodea, în "Românii și otomanii în folclorul românesc", stabilește că Babadagul este zona în care s-au așezat seldjukizii lui Izzedin-Kaykauz, dar nu amintește de găgăuzi.

În ultimele decenii, istoricii bulgari au preocupări susținute referitoare la etnogeneza găgăuzilor. Dacă până în anii 1930 savanții bulgari (I. D. Șișman, B. Țanev, St. Mladenov, A. Ișirkov, Iv. Dimitrov) se raliau la teoria lui K. Ireček asupra etnogenezei cumane, actualii oameni de știință, influențați de istoricul de prestigiu P. Mutaftchiev, care la început a aderat la teoria etnogenezei cumane a găgăuzilor pentru ca ulterior să susțină originea bulgară a acestora, elaborează multe lucrări cu variate explicații pentru a demonstra că găgăuzii sunt bulgari turciți.

Astfel V. Marinov (în articolul "Po vaproso za proizhoda na gagauzite v Bălgarii, A. S. B., Sofia, pg. 156-167) enunță această opinie cu multă tărie, însă exemplele date sunt particulare, cazuri prezente de turcire a unor sate bulgărești din zona Varna, Provadia, Șumen.

Ivan Gradeșliev în "Gagauzite" (Biblioteca Dobrogea, nr. 5, Dobrici, 1993, 126 pagini) cu o bibliografie conținând 179 titluri, după ce trece în revistă în mod conștiincios teoriile existente relative la etnogeneza găgăuzilor și rezumă aproape toate lucrările ce privesc pe găgăuzi, trage concluzia etnogenezei bulgare a acestora, bazat mai ales pe P. Mutaftchiev, care neagă epizodul Izzedin-Kaykauz.

Scopul evident al acestor eforturi ale oamenilor de știință bulgari este demonstrarea caracterului și apartenenței bulgare a despotatului Carvuna (Cavarna) și apartenența istorică de Bulgaria a întregii Dobroge. Altfel nu se explică interesul față de o populație de cca. 10.000 locuitori și care în recensămintele recente nici nu apare.

Limba găgăuză

Orientalistul T. Kowalski de la Universitatea din Cracovia, care a studiat dialectele turcice din nord-estul

Bulgariei, a stabilit că limba găgăuză este o limbă aparte, de sine stătătoare și are în componența ei trei straturi:

- un nivel lingvistic arhaic (peceneg, uz, cuman) anterior secolului XIII-lea. Scriitorul și publicistul tătar Taufic Aidi, vizitând Muzeul etniei găgăuze din com. Beșalma, raionul Comrat, luând contact cu limba găgăuză, a scris în cartea Muzeului: "faptul că limba găgăuză păstrează cuvinte neobișnuite, caracteristice limbilor vorbite de șorți, hacași, iacuți, demonstrează calea lungă și complicată de dezvoltare a găgăuzilor. Înainte de a se statornici între Nistru și Prut, au locuit un timp îndelungat dincolo de Dunăre" (N. Rusali).
- un nivel dintr-o limbă turcică sudică, limba selgiucizilor (sec. XIII-XIV), dialectul vorbit în Siria;
- un nivel provenit din limba turcă otomană.

Acest punct de vedere este susținut de majoritatea oamenilor de știință, în afara celor bulgari, care afirmă că găgăuzii sunt bulgari turciți. Ideea este falsă, turcii puteau pretinde trecerea la mahomedanism, dar nu la limba turcă, elementul etnic nefiind important într-un stat multinațional, de confesiune preponderent musulmană.

În lucrarea "Ce limbi se vorbesc pe glob?" L. Wald și E. Slave plasează limba găgăuză în familia limbilor turcice și prezintă următoarea clasificare (adoptând clasificarea lui N. A. Baskakov, Moscova, 1960): limbile turcice se împart în două ramuri: de răsărit și de apus. Ramura de apus cuprinde

grupurile: bulgar, oguz, kâpceak și karluk. În grupul bulgar intră limbile: vechea bulgară, chazara și actuala limbă ciuvașă. În grupul oguz intră subgrupurile: oguzo-turcmen, oguzo-bulgar și oguzo-selgiuc. Subgrupul oguzo-turcmen cuprinde vechea limbă a oguzilor și limba actuală turcmenă și truhmana. Subgrupul oguzo-bulgar cuprinde vechile limbi ale pecenegilor și uzilor, precum și limba actuală **găgăuza**. Subgrupul oguzo-selgiuc cuprinde limbile selgiuca și osmana veche și limbile actuale turca și azerbaigeană.

În grupul Kipceac intră subgrupurile: Kipceac-cuman (limba veche cumană și limbile actuale karaima, kumâka, caraceavo-balkară și limba tătarilor din Crimeea), kipceac-bulgar (limba Hoardei de Aur și limbile actuale tătara și bașkira), kipceak-nogai (nogai, caracalpaca, kazaha). În grupul karluk intră subgrupurile: karluk-uigur (limba veche uigură) și karluk-horezmic (limba Hoardei Albe, nagatai, uzbekă veche, precum și limbile actuale uzbekă și uigura). Specialiștii găgăuzi din Republica Moldova susțin că limba găgăuzilor este cea mai apropiată de limba oguză.

Limba pecenegilor și a uzilor a fost influențată, în secolele XI-XIII, de limba cumanilor, întrucât locuiau uneori pe același teritoriu.

Agemin Baubec, în "Clasificarea limbilor turcice și locul tătarei din România în această clasificare" (Vol. Originea tătarilor, Ed. Kriterion, București, 1997, pg. 263-267), prezintă

clasificarea lui Nicholas Poppe (Introduction to Altaic Linguistics, Wiesbaden, 1965, pg. 33-36), pe care o consideră cea mai clară, având drept criteriu pronunțarea a trei cuvinte: ayak, dag, sari (în scrierea limbii turcești), neglijând limbile turcice vechi și detașând ciuvașa, astfel:

I. Limba iacută

II. Grupul de nord-est sau tuva-hacas: tuvina, caragasa, hagasa, uigura galbenă, șora, ciulâma, tuba;

III. Grupul de nord-vest sau kîpceac: altai, bașchira, caracalpaca, caraceau-balkara, caraima, cazaha, chirghiza, cumâca, nogai, tătara de pe Volga, tătara siberiană, tătara crimeeană, tătara dobrogeana.

IV. Grupul de sud-est sau ceagatai: uzbeka, uigura, salara, carluca;

V. Grupul de sud-vest sau oguz: turca, azerbaigeană, turcmena, **găgăuza**.

Apariția găgăuzilor în Basarabia

Imigrarea găgăuzilor din nord-estul Bulgariei și sudul Dobrogei a început prin anii 1770, în perioada războaielor ruso-turcești. Boierul lordache Balș aduce găgăuzi la moșiile sale din județul Lăpușna. Aici găgăuzii fundează două comune mari: Ceadâr și Orac. Mai aduce găgăuzi și la moșiile sale din

Fălciu, anume în orașul Huși și în satele de pe valea Elanului. La fel au procedat și Mihail Sturdza și alți boieri din Moldova.

Iată relatările lui Gh. Ghibănescu (Originea Hușilor, Bârlad, 1887, pg. 35-49): "Bulgarii au venit în Moldova, în anul 1781, în număr de 2000 la Huși și 1000 în județ. Ei au venit în trei rânduri:

- cei mai mulți sunt cei care locuiesc în mahalaua Bulgărească și vorbesc curat bulgărește
- acei veniți din interiorul Turciei s-au așezat pe la sate, pe Elan și vorbesc găgăuzește;
- cei venți din Balcani se numesc șopi."

"La moartea episcopului Inochentie, bunicul meu Gh. Ciofu , relatează Gh. Ghibănescu, avea 7 ani; el se născuse în anul 1775 în comuna Raiu, la marginea județului Fălciu, în sud, când veneau găgăuzii din Dobrogea, din actuala Mangalie, izgoniți de războaie". Alți găgăuzi au înființat satul Jegalia, comuna Șuletea, tot pe valea Elanului. Găgăuzii din Fălciu, o parte din ei, au trecut, în anul 1812, în Bugeac, fiind atrași de avantajele oferite de statul țarist.

În anul 1811, Divanul Moldovei, în vederea stabilirii birurilor, a ordonat un recensământ al bulgarilor și al găgăuzilor veniți de peste Dunăre și așezați la marginea Bugeacului (Șt. Ciobanu, Basarabia, 1933, extras din documentul 3146 al arhivelor statului Chișinău, Senatoriale). Găgăuzii au fost recenzați în următoarele sate:

- Ținutul Tomorova (Reni): Cișmechioi, Etulia, Bolboaca, Vulcănești, Curci;
- Ținutul Ismail: Comrat, Dezghingea, Beșghioz, Beșalma, Chiriet Lunga, Baurci;
- Ținutul Greceni: Cazaclia;
- Ținutul Hotărniceni: Tomai, Orac, Ceadâr. După 1812, satele din Hotărniceni s-au mutat în Bugeac.

După anul 1812, tătarii din Bugeac, fiind mutați în Crimeea, locul lor a fost ocupat de moldoveni, găgăuzi și bulgari. Găgăuzii din Fălciu, cei din Lăpușna și alții veniți de peste Dunăre au mai organizat următoarele sate: Ceadâr Lunga, Enichioi, Avadarma, Joltai, Tomai, Gaidar, Cioc Maidan, Dimitrovca, Bașchioi și Bulgariica.

După pacea de la Adrianopol mulți bulgari și găgăuzi au venit în Țările Române. Majoritatea emigranților din târgul Sliven au venit la moșia Bercasca de lângă Ploiești. În anul 1832 ridicaseră un adevărat târgușor cu peste 300 de gospodării, cu multe prăvălii și ateliere meșteșugărești. În anul 1838 s-au mutat la Ploiești, în "Piața Sârbească". (Paul Popescu, Ploiești, 1985, pag. 27).

În 1864, Iv. Ivanov vizitează coloniile bulgărești din Basarabia și declară că se vorbește exclusiv turcește și românește". Este vorba de găgăuzii pe care unii îi considerau bulgari. În privința limbii române foarte mulți călători în sudul Basarabiei, cu mozaicul său de popoare, au declarat că era

singura limbă pe care o cunosc toți locuitorii, era limba francă a întregului ținut.

“locuiesc laolaltă, în acest Comrat, moldoveni, bulgari, găgăuzi și evrei, dar toți știu bine moldovenește și se îngăduie bine unii cu alții (Gala Galaction, Zile basarabene, Chișinău, 1993, pg. 112).

După 1877, o parte a găgăuzilor din sudul Dunării, cei din jurul orașului Mangalia au intrat sub jurisdicția statului român. Grigore Dănescu, pe baza recensământului din 1899, indică un număr de 3832 găgăuzi în Dobrogea. Obținerea Cadrilaterului și Unirea Basarabiei cu România au făcut ca România să cuprindă între hotarele sale, în perioada 1918-1940, aproape totalitatea etniei găgăuze. Pentru Cadrilater: Conform rezultatelor unui recensământ efectuat în anul 1927, situația elementului românesc din Cadrilater se prezenta astfel: în județul Durostor, românii se cifrau la 31.978 în vreme ce bulgarii numărau 66.044 de suflete, iar turcii 88.642. În județul Caliacra, etnicii români însemnau (tot în anul 1927) 12,346, față de 70.707 bulgari, 49.296 turci și 7.545 găgăuzi.

La un miting ținut la Constanța la 29 mai 1919, îngrijorați de veștile ce veneau din străinătate, legate de posibilitatea modificării graniței Dobrogei, numeroșii participanți trimit o telegramă premierului Georges Clemenceau, în care precizau: “marea majoritate a populației din Cadrilater, compusă din turci, tătari, greci, găgăuzi și români nu consimt la

nici o trunchere a ținutului stăpânit astăzi de România” (Farul, I (1919), nr. 3, I iunie).

Găgăuzii au o mare forță de asimilare. Astfel, dacă Comratul era locuit, la începutul secolului XX de moldoveni, găgăuzi și bulgari în proporție aproximativ egală, astăzi Comratul este locuit de găgăuzi în proporție de 68% și este capitala Găgăuziei. Chiar liderii de astăzi ai Găgăuziei sunt bulgari găgăuziți: Dobrov, Bulgari, Angheli.

Găgăuz-Eri (Țara Găgăuzilor), Găgăuzia

După proclamarea, la 31 august 1989, a limbii române ca limbă de stat a Republicii Moldova și a introducerii grafiei latine, găgăuzii ca reacție de protest s-au organizat politic în partidul Găgăuz Halkî (poporul găgăuz), care și-a propus obținerea autonomiei. Datorită activității lui S. Curoglu, membru al Academiei de științe a Republicii Moldova, acest partid s-a orientat spre Moscova, fiind manipulat de Iacovlev, președintele Sovietului Suprem al URSS, care s-a lăudat că a inițiat și încurajat tendințele separatiste ale Găgăuziei și Transnistriei, ca focare de menținere a “ordinei” rusești în această parte a Europei.

În anul 1990, un grup de oameni de știință și de politicieni au elaborat broșura “Despre înființarea Republicii

autonome sovietice socialiste Găgăuze”, în componența RSS Moldovenești. Autorii broșurii sunt: S. Curoglu, C. Tavmagi, G. Gaidargi, M. Marunevici, A. Dimoglu și V. Iakovlev.

După declararea Moldovei ca stat suveran, conducătorii găgăuzi (aceiași care au avut funcții de conducere în Moldova sovietică), au proclamat, la 19 august 1990, Republica sovietică socialistă Găgăuză, cu capitala la Comrat, neadmițând decât o confederație cu Moldova. Cu sprijinul armatei politice sovietice (OMON), sub comanda generalilor sovietici Șatalin și Zaițev, găgăuzii procedează, la 28 octombrie 1990, la alegerea “organelor supreme republicane”. Sovietul Suprem al Moldovei declară ilegale toate aceste acțiuni ale separatiștilor de la Comrat. Cu timpul găgăuzii revin la sentimente mai normale și obțin, prin modificarea din 1994 a Constituției Republicii Moldova, o autonomie în cadrul Moldovei.

Găgăuzii au început să caute sprijin politic internațional în Turcia. Iată ce spune Gh. Ratcoglu, numărul doi în conducerea găgăuză, în convorbirea cu Jean-Baptiste Naudet. (“URSS, le reve turc des Gagaouzes”, Le Monde, 28 mars 1991):

“Am plecat să solicităm ajutor de la Turcia, căci n-am obținut nimic de la Moscova. Este de remarcat că dacă inițiativa de constituire a unei republici găgăuze a fost rezultatul activității potențailor comuniști locali, încurajați de conservatorii de la

Moscova, astăzi găgăuzii par a fi decizi să se întoarcă, în forță la originile lor, procedând totodată și la derusificarea găgăuzilor. În sfârșit actualii conducători găgăuzi, vechi comuniști, ca președintele Ștefan Topal, adesea rusificați, care și-au păstrat funcțiile de conducători, trebuie să facă față unei opoziții moderate, grupată în jurul ziarului Gagauz Eri, anticomunistă și favorabilă unui statut de autonomie în sânul Moldovei”.

La 23 decembrie 1994, Parlamentul din Chișinău votează Legea cu privire la statutul juridic al localităților cu populație găgăuză. Conform art. 2 al Legii, Gagauz Eri (Țara Găgăuzilor) are dreptul să-și declare statalitatea pe plan internațional, dacă Republica Moldova va intenționa să-și modifice actualul statut politic.

Se stabilește ținerea unui referendum în cele cinci raioane locuite de găgăuzi pentru a hotărî care din localități vor face parte din Găgăuzia. De asemenea, se supune votului alegerea capitalei: Comrat sau Ceadâr Lunga. Comisia mixtă moldo-găgăuză a hotărât care referendumul să se desfășoare pe data de 5 martie 1995, în 34 de localități. La început găgăuzii au vrut să se facă referendum pe întreaga suprafață a celor cinci raioane (această suprafață constituie 11% din suprafața Republicii Moldova). În 24 de localități găgăuzii alcătuiesc peste 50% din populație, iar în celelalte 10 peste 1/3. Dintre aceste 10 localități numai 6 au fost de acord să facă

parte din Găgăuzia (în special din rațiuni economice – apropiere de centre raionale). În urma referendumului au intrat în Găgăuzia 30 de localități repartizate astfel: 12 în raionul Comrat, 6 în raionul Ceadâr Lunga și câte 4 localități în raioanele Basarabeasca, Taraclia și Vulcănești.

În privința capitalei Găgăuziei s-a votat în majoritate pentru Comrat.

În anexe sunt prezentate date statistice.

Başkanul (Președintele) Găgăuziei are rangul de viceprim-ministru al Republicii Moldova.

În ceea ce privește participarea găgăuzilor în Parlamentul Moldovei, proporțional ar avea dreptul la un număr de 3 deputați. În prezent sunt 5 deputați găgăuzi în Parlamentul Moldovei (aleși pe listele electorale ale Partidului Democrat Agrar și ale Blocului Unitatea Socialistă – Edinstvo).

Din păcate, deși Republica Moldova este statul care i-a acordat autonomie și nu URSS, liderii actuali ai Găgăuziei sunt rusofili și rusificatori, neglijând populația majoritară, pe români (moldoveni). Toată administrația folosește limba rusă, la Universitatea din Comrat se predă în limba rusă. Tinerii nu cunosc limba maternă. În această situație, cum se aplică recomandarea 1201, art. 11 a Consiliului Europei?

Există însă o intelectualitate găgăuză progresistă și loială pământului românesc al Basarabiei. Unul dintre aceștia este prof. univ. Dionis Tanasoglu, șeful catedrei de istorie,

limbă și literatură găgăuză la Universitatea "Ion Creangă" din Chișinău.

Numai în cadrul Republicii Moldova, fără delimitare teritorială, dar având o largă autonomie culturală, populația găgăuză se va putea dezvolta plenar.

Cultura găgăuză

În ceea ce privește cultura materială singurele monumente sunt clădirile bisericilor, masive, din piatră albă. Catedrala ortodoxă din orașul Comrat este monumentală în genul catedralei de la Chișinău, dar a fost construită înaintea acesteia, la 1820.(M.Păduraru, Aspecte din istoria bisericii și a neamului românesc, Ed. Trinitas, Iași, 1993, pg.100) "este biserica din Comrat: O adevărată catedrală...." (Gala Galacion, Zile basarabene, Editura Știința, Chișinău, 1993, pg.66).

"Biserica din Comrat este vrednică să stea într-un oraș de mână întâia. Seamănă mult cu Biserica Soborului din Chișinău. Are același plan, aceeași mărime și aceeași lumină interioară. Dar biserica din Comrat arată ochilor mai mândră și mai impunătoare fiindcă este așezată pe deal" (Gala Galacion, op.cit.,pg.120).

În Găgăuzia sunt două muzee și încă două puncte muzeistice toate cu profil etnografic. Aici se pot vedea portul popular, obiectele de artizanat, unelte, ș.a. De remarcat că

există multe asemănări ale obiectelor de artizanat cu cele românești și bulgărești dar nici cea mai slabă influență rusească.

În comuna Beșalma există un muzeu al etniei găgăuzești, fondat de D.Caracioban. În acest muzeu sunt adunate izvoare scrise și materiale referitoare la etnogeneza și istoria poporului găgăuz.

Folcloriștii găgăuzi (cf. Datelor prof. D.Tanasoglu): Cașgarlî Mahmud (în Asia Centrală, sec.XI), cei din Balcani(sec.17-18), basarabenii: Toli Sibov, P.Draganov, Mihail Ciachir, V.Moșcov, N.Arabagi, N.Tanasoglu, Dionis Tanasoglu, N.Baboglu, M.Durbailo, etc. Dionis Tanasoglu a cules cântece, rapsodii, a întocmit schițe instrumentale, a prelucrat cântece populare, a întocmit studii asupra muzicii găgăuzești și dansului.

Traducătorii găgăuzi sunt: M.Ciachir, H.Manastârli; N.Tanasoglu, Dionis Tanasoglu,etc.

Primul abecedar găgăuz a fost alcătuit și editat de D.Tanasoglu (1958, 1990, 1996) și primele manuale (1958-1962).

Grafia, alfabetul și ortografia găgăuză au fost elaborate de D.Tanasoglu (1957-1958) iar aflabetul latin tot de D.Tanasoglu , în anul 1992, susținut și de N.Baboglu și M.Chiosea.

L.A.Pokrovskaia, etnolog rus s-a ocupat de culegerea

și înregistrarea cântecelor, baladelor, poveștilor populare găgăuzești.

Larisa Baurciulu din Comrat, licențiată a Universității din Chișinău și doctorand al Universității din Sofia se ocupă de studierea folclorului găgăuzilor.

În Găgăuzia apărea ziarul Ana Sozu (cuvântul matern), dar la 30 aprilie 1994, prin decretul nr. 235, premierul rusofil al Moldovei, Andrei Sangheli, l-a suspendat, înlocuindu-l cu ziarul de limba rusă "Vesti Gagauzi";

Găgăuzii au avut și au personalități importante, dar nu există o evidență a acestora; s-au remarcat în viața politică și în cultura României, Basarabiei, Rusiei, Bulgariei, Canadei, etc. Se cunoaște că Lascăr Catargiu era găgăuz, afirmându-se în viața politică a României din perioada apartenenței sudului Basarabiei la România (1856-1878)(N.Rusali, Ce sunt și ce vor ei, Tinerama, 8-15 noiembrie 1990, pg. 8-9).

Profesorul universitar de istorie, de origine găgăuză, Mihail Guboglu, un recunoscut savant, a avut ca teză de doctorat "Găgăuzii în lumina istoriei", publicată în revista "Ildîrîm", nr.2, 1939, Constanța-Bazargic. Preotul-protoiereu, stavrofor-iconom Mihail Ceachir, născut în anul 1861, în orașul Ceadâr Lunga, a tradus aproape toate cărțile de cult în limba găgăuză. Prima carte a apărut la tipografia eparhială din Chișinău, în anul 1908, cu text paralel găgăuz și slavon (Mircea Păcurariu, Basarabia-Aspecte din istoria bisericii și

neamului românesc, Editura Trinitas, 1993, 100 pag.).

Mihail Ceachir este și autorul unui "Dicționar găgăuz-român, editat la Chișinău, 1938, 138 pag. A mai scris istoria găgăuzilor din Basarabia (Bessarabialî gagauzlarîn istoriasî, Chișinău, 1934), scriind și ediția în limba română (1935). În cursul lunii mai 1996, Uniunea Scriitorilor din Republica Moldova a deschis la Chișinău expoziția "Mihail Ceachir-135 ani".

Profesorul universitar P.Draganov (Dragan), născut la Comrat, a fost, înainte de primul război mondial, directorul Bibliotecii Imperiale de la Sankt-Petersburg.

În București trăiește pictorul Ion Papazoglu apreciat la multe expoziții din perioada 1930-1960. Tot în București și-a desfășurat activitatea muzicianul Ion Fazlî, absovent al Academiei Regale de Muzică din București.

La Chișinău, în perioada 1941-1944, V.Vlah din Comrat, a fost directorul adjunct al Liceului Bogdan Petriceicu Hașdeu. Cuemgi a fost profesoară de gimnastică la liceul Regina Maria, Fazlî-profesoară de lucru manual la liceul Regina Elisabeta și Nadejda Cazanacî, profesoară de matematică la același liceu. Alexandru Bârlădeanu a fost viceprimministru al României în perioada 1956-1966.

În Republica Moldova, până în anul 1965, Uniunea Scriitorilor din Moldova primise în rândurile sale două nume importante ale literaturii găgăuze: poetul, prozatorul și

pedagogul Dionis Tanasoglu (în anul 1958) și D.Cara Cioban (în anul 1964). Dionis Tanasoglu este o personalitate proeminentă a literaturii și culturii găgăuze. Este membru și al Uniunii Scriitorilor din România. Între anii 1970-1980, la Uniunea Scriitorilor au fost primiți : Mina Chiosea, N.Baboglu și St.Curoglu.

După 1985, săptămânalul "Literatura și Arta" a oferit, lunar, o pagină condeierilor găgăuzi (N.Rusali).

Scriitorii găgăuzi mai importanți sunt: Mahmud Cașgarlî, Iusuf Balasagunlu, Mihail Ceachir, N.Arabagiu, N.Tanasoglu, Dionis Tanasoglu, D.Cara Cioban, St.Curoglu, Tudor Zanet, Tudor Marinoglu, Petri Cibotar, Mina Chiosea, ș.a. Criticul literar Grigore Topuzlu. Uzii, în Asia Centrală, aveau în sec. XI o viață culturală bogată. Mahmud Kașgarlî, autorul unui Dicționar al limbii turce (Divan ü Lügat it-Türk, vol.I, Ankara, 1939), publicat în sec.XI este o adevărată enciclopedie a timpului său.

Nicolae Baboglu a scris volumul de poezii "Trandafirii dragostei", tradus și în românește și a editat abecedarul în limba găgăuză, pledând totodată pentru introducerea grafiei latine în scrierea găgăuză.

Dionis Tanasoglu a scris primul roman în limba găgăuză "Uzun chervan" și l-a tradus în română, precum și poezii și piese de teatru. Este bun cunoscător al limbii și literaturii românești.

Un alt scriitor Mina Chiosea, născut în comuna Beșalma, absolvent al Facultății de istorie a Universității din Chișinău, se întoarce în comuna natală în calitate de director de școală. Prima lui carte "Câsmet" (Noroc), apare în anul 1973. După aceasta, la diverse edituri din Chișinău apar: "Cardașlâc" (Frăție), "Toopran urec gugumesî" (Mireasma pământului), "Hazar ol" (Fii gata), "Umutlar"(Speranțele), "Sabansalarsun gun "(Bună ziua soare), "Dattam omurdean" (Gustul vieții) ș.a. Poeziile lui au fost traduse în română, letonă, azeră, tătară. Este membru al Uniunii Scriitorilor din Moldova și un susținător al trecerii scrierii găgăuze la grafia latină.

Scriitorii tineri sunt: V.Filioglu, T.Zanet, T.Marinoglu, P.lalîngi, S.Bulgar ș.a. Traducători: M.Ciachir, H. Manastarlî, N.Tanasoglu, D.Tanasoglu, N.Baboglu.

La Academia de Științe a Republicii Moldova de istoria și cultura găgăuză se ocupă oamenii de știință găgăuzi și găgăuzologi M.N.Guboglu, Ion Dron, E. Colța, Gavril Gaidargi. Acesta din urmă a fost șeful secției de găgăuzologie și director adjunct al Institutului pentru minorități al Academiei de Științe a Republicii Moldova. În prezent șeful secției de găgăuzologie este Ion Dron.

Ne exprimăm speranța că vor înlocui grafia cirilică cu grafia latină după modelul limbii turce obținând o mai mare deschidere spre lume.

În anul 1991 s-a deschis la Comrat o Universitate pentru Găgăuzia. Dionis Tanasoglu a fost rectorul acestei universități între anii 1991 și 1993. Universitatea are trei facultăți: cultura găgăuză, drept și economie, agronomie. D. Tanasoglu a introdus predarea în limba găgăuză a 16 discipline, în limba bulgară 12 discipline, dar și în limbile română și rusă. Dezideratul Universității era de a face posibilă folosirea limbii găgăuze în administrație. Dar demnitarii locali, foști conducători sovietici, au transformat Universitatea din Comrat într-o universitate în limba rusă. În Universitatea din Comrat, 15% din studenți sunt găgăuzi, 15% sunt bulgari, 25% moldoveni, iar restul ruși, ucraineni, etc.

La Universitatea pedagogică "Ion Creangă" din Chișinău, unde se pregătesc învățători de limba română și de limba găgăuză, funcționează grupa de filologie găgăuză (cu peste 100 de studenți), având ca profesori pe Dionis Tanasoglu, N. Baboglu și alți oameni de știință găgăuzi.

Comrat – capitala găgăuzilor

Între anii 1811-1817, pe actualul teritoriu al Comratului erau localități: Chiriet, Copceac și Djacalin, locuite în ordinea dată de moldoveni, găgăuzi și bulgari. În anul 1817, Comratul este menționat în documente ca un centru administrativ populat

de locuitorii celor trei localități. Comratul a evoluat rapid ca centru comercial, administrativ și cultural. În anul 1822, se termină construcția Catedralei monumentale. Între anii 1856 și 1858, Comratul a fost reședința unui județ cu același nume, înființat de ruși pentru a avea un centru administrativ al localităților pe care au reușit să le sustragă, față de hotarul stabilit la Conferința de la Paris.

Limba de circulație a celor trei etnii era limba română, pe care o cunoșteau cu toții. Religia ortodoxă, comună celor trei etnii, constituia un liant și conducea la căsătorii mixte. În catedrală, slujba religioasă se făcea în limba română (Iulian Friptu).

Populația găgăuză a crescut într-un ritm mai rapid astfel că în a doua jumătate a secolului al XIX-lea populația găgăuză era preponderentă, urmată de moldoveni și bulgari. Astăzi, populația Comratului este găgăuză în proporție de 68%, urmată de moldoveni în proporție de 12%. Bulgarii, în procent de 3%, de fapt s-au găgăuzit.

În anul 1888, s-a înființat Liceul real din Comrat. Unul din cele trei licee reale din Gubernia Cherson, alături de acelea din Odessa și Chișinău. Acest liceu, cu profesori de prima mărime, a fost matca unei mari serii de intelectuali: profesori, avocați, medici, agronomi, ingineri, preoți, scriitori, pictori, politicieni, academicieni în Basarabia, România, Republica Moldova, Rusia, Turcia, Canada, ș.a. (N. Tanasoglu, N. Arabagi, P. Draganov, A. Galațan, V. Vlah, I. Popazoglu, D.

Basu, N. Kâlcik, I. Bodeanski, Al. Bârlădeanu, Gleb Drăgan, George și Dim. Kaikî, Iuri Kâsa, Anatol Măcriș, Boris Tucan ș.a.)

În anul 1941, rușii au distrus până în temelii monumentala clădire a liceului și capela, casa directorului, clădirea internatului, punând capăt acestui focar de cultură. Ar fi de dorit ca noua Universitate să preia drapelul, și să se dezvolte ca o universitate găgăuză, cu grafie latină și nu ca o universitate rusă pentru găgăuzi.

La Comrat, au avut loc primele montări teatrale găgăuzești, Ansamblul de cântece și dansuri "Duz-Ava", filiala Filarmonicii de Stat a Moldovei.

Populația actuală a Comratului este 32.000 de locuitori.

Situația politică actuală

Republica Moldova a fost lăudată pentru tactul cu care a rezolvat problema găgăuză. Dacă liderii găgăuzi proferau, la începutul luptei lor pentru conservarea ființei naționale, amenințări la adresa Moldovei și fluturau lozinca unui stat separat, total independent de Moldova, conducătorii Moldovei

au știut să tempereze aceste impulsuri, acceptând și o susținere din partea Turciei; aceasta a știut să apeleze la sentimentul etnic și să-i îndepărteze într-o anumită măsură de Moscova și de rusificare, sfătuindu-i că numai în componența Moldovei, Găgăuzia este viabilă și se poate dezvolta. Vizita președintelui Turciei Suleiman Demirel, la inițiativa Președintelui Moldovei, Mircea Snegur, a produs o cotitură în acțiunile liderilor Găgăuziei. În prezent, Moldova se ocupă de relațiile externe, de apărare (Găgăuzia și-a desființat gărzile armate), de paza frontierelor (cu Ucraina, în cazul Găgăuziei, singura frontieră cu alt stat). Organele supreme ale Găgăuziei se subordonează celor din Moldova. Președintele Găgăuziei se numește, în limba găgăuză Bașkan și are rangul de viceprimministru al Republicii Moldova.

Când Moldova va fi condusă de democrați adevărați și în Găgăuzia vor conduce democrații. În această situație, Găgăuzia se va apropia și de România așa cum au fost găgăuzii cetățeni loiali ai României în perioada 1918-1940.

Profesorul Șt. Ciobanu despre loialitatea găgăuzilor: "Dintre toate minoritățile din Basarabia, populația găgăuză este cea care se apropie cel mai mult de poporul român prin calitățile sale spirituale, prin lealitatea sa și prin blândețea firii sale. Trebuie subliniat faptul că toți găgăuzii vorbesc perfect românește, iar în regiunea Comrat mulți dintre ei folosesc atât limba română, cât și cea găgăuză (Șt. Ciobanu, Basarabia,

populația, istoria, cultura, București, 1941, pg. 34, Academia română, Studii și cercetări XIII)

Intellectualitatea progresistă și loială pământului românesc al Republicii Moldova își dă perfect de bine seama că folosirea limbii ruse în administrație și școlile medii și superioare va conduce la dispariția nației găgăuze, așa cum au dispărut zeci de naționalități în cadrul Rusiei. Numai o colaborare cu românii, în mijlocul cărora trăiesc, va conduce la o dezvoltare pe multiple planuri a găgăuzilor. Românii nu au procedat niciodată la asimilarea minorităților, știind să aprecieze aportul fiecăreia la progresul general.

Găgăuzia – Date statistice

1. Suprafața Găgăuziei este de 1831,5 km² ceea ce reprezintă 5,4% din suprafața Republicii Moldova (33.400 km²)

2. Populația totală a Găgăuziei este de 171.500 de locuitori, ceea ce reprezintă 3,9% din populația Republicii Moldova (4.335.336 loc.). Din această populație găgăuzii sunt în număr de 128.239, deci într-o proporție de 78,7%. În 24 de localități găgăuzii reprezintă peste 50%, iar în 6 localități

reprezintă sub 50%. Populația Găgăuziei locuiește în 3 orașe (Comrat, Ceadâr-Lunga, Vulcănești) și în 27 de localități rurale.

3. În Găgăuzia locuiesc 9.000 de moldoveni, ceea ce reprezintă 7% din populația Găgăuziei. Restul de 14% îl reprezintă bulgarii, ucrainenii, rușii, evreii, ș.a.

4. Găgăuzii, care nu locuiesc în Găgăuzia și sunt în cadrul Republicii Moldova sunt în număr de 24.000, astfel populația toată găgăuză în Republica Moldova este de 153.000.

În afara Găgăuziei localitățile cu un număr important de găgăuzi sunt: Chișinău (5808), Basarabeasca (2451), Tiraspol (1909), Tighina (1554), Cahul (1245), Burlăcenii, raionul Vulcănești (1090), Baurci, raionul Căinari (501), Taraclia (725), Cimișlia (226), Ciurub, raionul Taraclia (329), Etulia, raionul Vulcănești (312), Moscovei, raionul Cahul (128), Vișinești, raionul Cantemir (182), Sadâc, raionul Cantemir (148), Iargara, raionul Leova (145), Albota de Sus (242), Cealâc (171), Satul nou (288), Salcia (194), Sofieni (388), toate în raionul Taraclia. De remarcat că fostul raion Vulcănești s-a scindat în două: o parte a trecut în Găgăuzia, iar cealaltă parte reprezintă Vulcăneștii moldovenesc. În anexele 1 și 2 se arată populația Găgăuziei și a găgăuzilor din afara Găgăuziei. În anexa 3 – Harta Găgăuziei. Găgăuzia, administrativ, are 3 raioane (dolari, în limba găgăuză): Comrat, Ceadâr-Lunga și Vulcănești.

5. Capitala Găgăuziei este orașul Comrat cu 32.000 locuitori. La Comrat funcționează o Universitate. Comunele cu populație compactă găgăuză (98%) sunt Beșalma, Gaidar, Chiriet Lunga și Joltai. La Beșalma există un muzeu etnografic găgăuz.

LES GAGAOUZES

par le dr. **Anatol Măcriș**

LES GAGAOUZES

Les derniers ans, tant dans la vie politique de la République de Moldavie, que dans les actions diplomatiques de l'OSCE et dans la presse de la République de Moldavie et dans la presse internationale, sont apparues des informations à propos des gagaouzes du sud de la Bessarabie, en faveur de leur autonomie. Avant de passer à l'analyse de ces actions, nous allons montrer la situation actuelle, l'histoire et l'ethnogenèse de cette peuplade, son organisation administrative et sa culture.

Situation Presente

A l'heure actuelle, le plus grand et compacte nombre de gagaouzes se trouve dans la République de Moldavie, où ils ont obtenu un certain statut d'autonomie, sur un territoire qui a pris le nom de Gagauz Eri (Gagauzland) ou Gagauzia. Dans la République de Moldavie, les gagaouzes habitent cinq départements du sud de la république, à savoir: Comrat, Ceadâr-Lunga, Bassarabeasca, Taraclia et Vulcanesti. Les localités de ces départements, dans lesquelles les gagaouzes

se trouvent en proportion de 50%, sont entrées automatiquement dans la Gagauzia. Dans les autres localités, dans lesquelles la majorité appartient aux roumains et aux bulgares, a eu lieu, le 5 mars 1995, un référendum, la population ayant à se prononcer si elle desire entrer dans la composition de la Gagauzia ou s'attacher aux départements voisins. À la suite de ce référendum, des dix localités cinq se sont déclarées pour l'entrée dans la Gagauzia, si bien qu'à présent celle-ci comprend 30 localités, dont 25 à majorité de gagaouzes et 5 minoritaire. Ces localités sont ainsi situées: 12 dans le département de Comrat, 6 dans celui de Ceadâr-Lunga, 4 dans celui de Basarabeasca, 4 dans celui de Taraclia et 4 dans celui de Vulcănești.

Il existe en tout 150.000 gagaouzes, faisant partie, en majorité, de la Gagauzia. Un nombre d'environ 32.000 se trouve dans l'Ukraine, la plus-part dans les anciens départements roumains de Cetatea Albă et Ismail. Enfin environ 10.000 gagaouzes se trouvent dans Kazakhstan, Uzbekistan et Sibérie; ce sont tous gagaouzes de Bessarabie, transférés par les Russes en 1909-1910 ou déportés par les Soviétiques en 1941-1949.

On les trouve dans la Fédération Russe, au Kazakhstan et Uzbekistan. En outre, il y a encore 10.000 gagaouzes en Bulgarie, dans le "Cadrlater" et dans le département de Varna; d'ailleurs, c'est ici l'espace dans lequel s'est formée l'ethnie

des gagaouzes, au XII-XIII s., d'où ils ont émigré en Bessarabie, entre 1770-1830. D'autres 5000 gagaouzes se trouvent dans l'ouest de la Bulgarie (Custendil, Pirotsk, Botevgrad), dans l'est de la Serbie (Nish) et dans la Macédonie. En Roumanie, les gagaouzes représentent une minorité peu nombreuse, quelques milliers seulement et ils habitent spécialement à Mangalia et dans les villages Ion Corvin, Pipote, Deleni, Petreni et Vama Veche. Après la première guerre mondiale, en voyage vers Tulcea, C. Lascarov-Moldoveanu rencontra des villages de gagaouzes, par exemple à Cataloi, où cohabitaient des roumains, des gagaouzes et des italiens. M. Sanielevici, rencontre à Techirghiol une gagaouse d'une beauté classique. N. Iorga, dans ses pérégrinations dans toutes les régions roumaines, entreprit un voyage de Tulcea à Constanta, dans la voiture d'un gagaouze. Récemment ont rencontré des gagaouzes et ont écrit à propos d'eux, Andrei Oișteanu (dans la revue "22") Luca Piti (dans la revue Echidnă, 3, février 1993, lassy). Ces écrivains ont trouvé des gagaouzes dans les villages de 2 Mai et de Vama Veche. Dans les autres régions du pays il y a des gagaouzes réfugiés de Bessarabie. Beaucoup parmi ceux-ci ne sont pas enregistrés dans le recensement en tant que gagaouzes, étant donné qu'il y a maints mariages mixtes, les gagaouzes étant eux-aussi des chrétiens orthodoxes. Il faut retenir que leurs noms n'ont, parfois, aucune résonnance

étrangère pour la langue roumaine (voir des noms comme Topal, Ciolac, Chior, Uzun, Urum, Chelep, Papazoglu, Guboglu, Arabagi, Catargiu, Topciu, Dragan, Jeju, Ciachir, Coiciu, caragea, Siupiur, Tucan, etc.).

En 1987, la télévision turque a réalisé un film documentaire à la Vama Veche, concernant la langue, le costume et le folklore des gagaouzes de Roumanie. Le premier homme de science qui a écrit sur l'ethnogenèse, l'histoire et la langue des gagaouzes a été C.Jirecek. En Roumanie ont écrit à propos d'eux George Bratianu, N.Iorga, Ion Nistor, Aurel Decei, M.P.Guboglu, V.Drâmbă, C.Rezachevici, Andrei Oișteanu. Le pretre Mihail Ciachir a écrit une "Histoire des gagaouzes de Bessarabie", édité à Iassy en 1935; parmi les publicistes il faut citer N.Rusali, Anatol Măcriș et d'autres. En Bulgarie ont écrit sur ce thème G.Balascev, A.Manov, P.Mutafchiev, E.Boev, E.Gradișliev, V.Marinov, E.Sacev, G.Zlatarski, St.Dimitrov, G.Dimitrov, A.Ișirkov etc. En Pologne, à Cracovia, il y a un centre d'études sur les gagaouzes, les chercheurs étant T.Kowalski, P.Wittek, Wl.Zajackowski. En Allemagne, le problème des gagaouzes est étudié par Gerhard Doerfer et Ernst Max Hoppe. En Russie, l'histoire, l'ethnogenèse et la langue des gagaouzes ont été étudiées par V.A.Moškov, N.A.Baskakov, P.A.Danilov, N.S.Derjavin, L.A.Pokrovskaia et d'autres. En Turquie c'est Inalcik Halil qui s'en occupe, En EUA Kemel Karpat de

l'Université Madison-Wisconsin. Dans la république de Moldavie ce sont les hommes de science d'origine gagaouzes D.Tanasoglu, M.Marunevici, S.Curoglu, M.N.Guboglu, G.Gaidargi de même que les non gagaouzes, B.Tucan, I.Meshceriuc, V.Zelenciuc, Ion Dron et d'autres.

L'éthnogénèse ogouze des gagaouzes, avec une influence secondaire des pétchenegues et coummans, est pratiquement acceptée par l'unanimité, moins la majorité des scientifiques bulgares, qui continuent à vouloir démontrer la provenance des protobulgares des gagaouzes et même leur origine bulgare (des bulgares qui ont perdue leur langue, à la suite de la turcisation).

Histoire et Ethnogenèse des Gagaouzes

Les pétché-nègues, les uzes et les coumans, qui occupaient les steppes entre le lac d'Aral et la Mer Caspique, dans la seconde moitié du premier millénaire de notre ère, étaient vassaux du roi Khazars. Après l'an 975, lorsque le royaume des Khazars fut détruit par le prince russe Sveatoslav, les petcénègues, les uzes et les coumans ont émigré vers l'ouest, s'installant au nord de la Mer Noire et dans les territoires des roumains, jusqu'à la grande invasion des tatars. En 1065 les uzes passent le Danube et sont vaincus et

sont installé dans la Macédoine, et en partie dans la zone de Varna et Cavarna. Les pétchénergues à leur tour, après leur défaite de Lebunion, sont installés à Moglena, au nord de la Grèce. Une autre partie se sont établis dans la région de Nish, Botevgrad, Kustendil et ils forment la peuplade des shops, parleurs de langue gagaouze (Bojidar Dimitrov: Gagaouzite, koi sa te? Poslanie, no.3 juillet 1992, p.12). Mais aussi, une partie des pétchénergues sont revenues aux bords de la Mer Noire, dans la région de Varna, Cavarna (Bulgarie) et Mangalia (Roumanie).

Après la bataille de Kalka (1223) les coumans ont passé le Danube avec les tribus suivantes: gagalis (gagialis), uzes, caïqys, citaci, surguci et gagaouzes, les derniers ayant fondé l'état de Uzi-Eyalet (D.Balascev, A.Manof, I.Nistor, M.Ciachir, D.Tanasoglu, Ion Dron). Les surguci se sont assis aux alentours d'Andrinople.

À partir de la seconde moitié du XI^e s., les pétchénergues, uzes et coumans doivent avoir constitué de petites formations autonomes sur le territoire de l'ancienne Scythia Minor et dans la région adjacente, jusqu'au delta du Danube (G. Bratianu, la Mer Noire t. I, pg. 238). Certains auteurs considèrent les gagaouzes comme étant surtout les descendants des uzes, auxquels appartient aussi l'écriture de Orhon (Moşkov, Gagauzâ Benderscogo uzeda, 1900, pg. 24). D'autres auteurs, à commencer par Jirecek, considèrent les

coumans comme étant les fondateurs de l'état oguz; le plus probable c'est que tous ces trois peuples, petchéneuges, uzes et coumans ont formé le substratum des gagaouzes.

Au XIII^e s., les formations autonomes se sont constituées dans un état indépendant - l'état des Oguzes – fondé sous l'égide de l'Empire Byzantin. Dans la bulle d'Assan II, tsar des bulgares, accordée en 1230 aux commerçants de Raguse, il est mentionné que dans la région de Cavarna-Balcic s'est installé un peuple turcoman, de religion chrétienne, lequel s'est organisé dans la principauté de Cavarna, ayant le siège central à Balcic, ultérieurement à Cavarna.

En 1261, le sultan seldjoucide Izzedin Kaikauz (1238-1278), dont la mère était d'origine grèque, détroné et chassé de son sultanat de Iconium, obtient de l'Empereur Michel VIII Paléologue, la permission de fonder un état dans le cadre de l'empire, dans le Paristrion, c'est-à-dire dans la Dobroudja. Là-bas, dans la Dobroudja et dans le nord de la Bulgarie, Kaikauz fonda en 1263, l'état Oguz. La population était turcophone et chrétienne (uzes, petchéneuges coumans, seldjoucides) et tous les habitants se considéraient comme étant des descendants d'Oguz un aïeul fondateur sémi-légendaire Oguz-Khan. L'état Oguz était indépendant des tsars bulgares et de la patriarchie bulgare de Tîrnovo, se trouvant directement sous l'autorité politique et ecclésiastique de Constantinople.

Le passage en messe des gagaouzes au chrétianisme

provoque un sérieux traumatisme dans la conscience collective ottomane, vu que, dans la mémoire de la langue turque, la dénomination de cette ethnïe est synonyme avec la trahison de la juste croyance (N. Rusali). A l'heure actuelle, l'état turque manifeste de sympathie envers les Gagaouzes.

À Cavanaugh, capitale de l'état gagaouze, il y avait un exarque (prêlat de juridiction épiscopale), sous l'autorité de la Patriarchie de Constantinople (M. Ceachir).

La première attestation historique des gagaouzes est comprise dans le poème national des oguzes, écrit en langue persane, Oguz-Name. Ce poème fut publié en 1600 par Sayd Lockmann. Le manuscrit se trouve à la Bibliothèque Nationale de Vienne (no. 1001, f. 109v-117v) accompagné d'une traduction en latin de J. J. Lagus: Sayd Lokmann ex libro turcico Oguz-Name inscribitur excerpta, Helsingfors (Helsinki) 1854.

Le successeur de Kaikauz est Sary Saltyk. Durant une certaine période les chefs de l'Etat Oguz ne sont pas connus. En 1346, cet état a pour chef Balica, d'origine uze ou coumane. Sous Balica, la capitale était à Balcic. Le titre de Balica était "archonte de Carvouna". Dans cette période, l'état des gagaouzes arrive à un important développement, ayant des relations avec l'Empire Byzantin, avec le tsar bulgare de Tîrnovo, avec les tatars et les vénitiens, avec lesquels il a conclu un traité de commerce (Mihail Ceachir).

A partir de 1354, l'Etat Oguz (des gagaouzes) est conduit par le frère de Balica, le "despote" Dobrotich, sous lequel il arrive à son apogée.

Après 1417, l'Etat des gagaouzes s'effiloche, en tant que formation politique et il entre dans la composition de l'Empire Ottoman. Mais sa population ne disparaît pas; elle est restée en place avec sa langue et sa religion chrétienne. Les gagaouzes restent sous les ottomans, fréquentent des écoles et des églises grecques, écrivent leur langue avec l'alphabet grec. Encore de nos jours il y a des gagaouzes à Varna-Bulgari, qui parlent le grec. Certains auteurs notent que les gagaouzes utilisaient les lettres valaques (Coepen P., Die Bulgaren in Bessarabien, St. Petersbourg, 1854).

En 1659, le voyageur turc Evlia Celebi, chemin faisant vers Iassy, nommait la région du nord-est de la Bulgarie "Uzi-Eyalet", c'est-à-dire "Pays de uzès", et leur langue "citac", nom qui est donné aussi aux habitants de quelques villages de Bessarabie, par exemple Satâlâc-Hagi (Alexandrovca, Alexandreni). En 1888 Belcio Neikov Diacov, dans son ouvrage "Sbirki ot narodnia jivot za praotîite na St. Caragea", fait référence à l'existence d'une république des gagaouzes - Vister - vers la fin du XVIII. Jusqu'à la démolition de la ville de Vester, celle-ci était le centre d'une population de gagaouzes, d'environ 100 villages.

Le professeur univ. Dionis Tanasoglu de l'Université

pédagogique de Chişinău a élaboré une nouvelle théorie sur l'éthnogénèse des gagaouzes. Ceux-ci seraient les successeurs directs des ogouzes, plus précisément, des hakogouzes (ceux-ci sont "des vrais ogouzes", c'est à dire qui n'ont pas adopté l'Islam dans leur existence dans l'Asie Centrale. Ils ont migré en Europe, en passant directement du chamanisme au christianisme).

Les transformations phonétiques de leur nom sont:

Hakoguz – gagoguz – gagouz – gagaouz

Ces sont les gagaouzes qui ont fondé l'état "Uzi-Eyalet", dans la zone Caverna-Varna.

Le savant gagaouze de Chişinău, Gavril Gaidargi, philologue, directeur adjoint de l'Institut des minorités de l'Académie de Moldavie et chef de la section de gagaouzologie du dit Institut, considère que l'épisode Izzedin-Kaykautz n'a eu qu'une contribution mineure (même nulle) à l'éthnogénèse des gagaouzes. Ion Dron actuel chef de la section de gagauzologie est de même opinion.

Aussi le professeur D. Tanasoglu a la même opinion sur l'impact de la période Izzéidin-Kaykautz sur l'éthnogénèse du peuple gagaouze.

La première notation du nom des gagaouzes date de 1853 (Coeppen, Jahrbuch der Dobrutschadeutschen, St. Petersburg 1854). L'historien roumain Aurel Decei, à propos des "citaci": De même que le sultan Mehmet II ironisait le chef

des “ceux avec des brebis blanches”, en le considérant l'usurpateur du trône de Timour-Lenk, de même Hasan padichah – turcoman pur injurait les ottomans, en les nommant “citac”, c'est-à-dire des turcs impurs, mélangés, en affirmant que les vrais turcs sont en lutte avec le citakisme (Türklük Citakliklar, Istoria Imperiului Ottoman, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1978, pg. 128).

Aujourd'hui l'opinion est unanime à admettre que l'ethnogénèse des gagaouzes doit être placée dans la région de Caverna et qu'elle eût lieu dans les XI-XIV s. (A. Oișteanu). Les dernières années, les historiens bulgares ont de vives préoccupations concernant l'ethnogénèse des gagaouzes. Si jusqu'en 1930 les savants bulgares (I. D. Sishman, B. Tzanév, St. Mladenov, A. Ichirkov, Iv. Dimitrov) se ralliaient à la théorie coumane de Jirecek, ceux des nos jours, influencés par le prestigieux historien P. Mutaftchiev, lequel commença par adhérer à la théorie de l'ethnogénèse coumane, pour soutenir ensuite l'origine bulgare, élaborent maints études, contenant des explications variées, afin de démontrer que les gagaouzes sont des bulgares turcisés. Ainsi, V. Marinov, dans l'article “Po vaproso za proizhoda na gagauzite v Bălgarii”, A. S. B. Sofia, pg. 157-167, énonce fermement cette théorie, mais les exemples fournis sont des cas particuliers de turcisation de quelques villages bulgares de la zone de Varna-Provadia-Shumen. Ivan Gradeshliev en “Gagauzite” (Bibl. Dobrudja no.

5, Dobrotich 1993, pg. 126) avec une bibliographie contenant 179 titres, après avoir passé consciemment en revue les théories existantes sur l'ethnogenèse des gagaouzes et présenté succinctement à peu près tous les ouvrages ayant trait aux gagaouzes, arrive à la conclusion de leur ethnogenèse bulgare, s'appuyant surtout sur P. Mutaftchiev. Le but évident de ces efforts des savants bulgares est la démonstration du caractère et de l'appartenance bulgare du despotat de Carvuna (Cavarna) et l'appartenance historique de la Dobroudja toute entière à la Bulgarie. Autrement on ne peut pas expliquer leur intérêt vis-à-vis d'une peuplade de 10.000 habitants, qui n'apparaissant pas même dans les récents recensements.

La Langue des Gagaouzes

L'orientaliste T. Kowalski de l'Université de Cracovia, qui a étudié les dialectes turcs du nord-est de la Bulgarie a établi que la langue des gagaouzes est une langue à part, indépendante, ayant dans sa composition trois structures:

a. Un niveau linguistique archaïque (petchénègue, uze (oguze), coumane), antérieur au XIII^e s. L'écrivain et publiciste tatar Taufic Aidi, après avoir visité le musée de l'ethnie des gagaouzes du village de Bechalma, rayon de Comrat et pris contact avec sa langue, a écrit dans le livre de musée: "Le fait

que la langue des gagaouzes conserve des mots inusités, caractéristiques aux langues parlées par les shortzi, hacashi et iakuts (Sibérie), démontre le chemin long et compliqué du développement des gagaouzes. Avant de s'installer entre Dniestr et le Prout, ils ont habité pendant longtemps, au-delà du Danube" (N. Rusali)

b. Un niveau turcique sudique – la langue des seldjoucides.

c. Un niveau originaire de la langue turco-ottomane. Ce point de vue est soutenu par la majorité des scientifiques, en dehors des bulgares, qui soutiennent que les gagaouzes sont des bulgares turcisés. L'idée est fausse, vu que les turcs pouvaient prétendre le passage à l'islamisme, mais non pas à la langue turque, l'élément ethnique n'ayant pas d'importance dans un état multinational de confession prépondérante musulmane.

Dans leur étude "Quelles sont les langues parlées sur le globe" L. Wald et E. Slave placent la langue des gagaouzes dans la famille des langues turques et présentent la suivante classification (en adoptant celle de N.A. Baskakov, Moskwa 1960): les langues turques se divisent en deux rameaux, l'est et l'ouest. Celui de l'ouest comprend: les groupes du bulgare, oguz, kypceak et karluk: a) dans le groupe bulgare entrent les langues: vieux bulgare, khazar et l'actuelle langue tchiuvask, b) dans le groupe oguz entrent les sous-groupes oguz-

turcmen, oguzo-bulgar et oguzo-seldjuc; le sousgroupe oguzo-turcmen comprend la vieille langue des oguzes, l'actuelle langue turcmenne et le truhmane; le sousgroupe oguzo-bulgar comprend les vieilles langues des petchéniègues, des uzes, de même que l'actuelle **langue gagaouze**; le sousgroupe oguzo-seldjoucide comprend les langues seldjoucide, le vieil osmane et les actuelles langues turque et azerbaïdjane; c) dans le groupe Kipceak entrent les sousgroupes kipceak-couman (le vieux couman et les actuelles langues karaïme, kumyks, caraceavo-balkare et la langue des tatars de Crimée), kipceak-bulgar (la langue de la Horde d'Or et les langues actuelles tatare et bashkire), kipceak-nogai (nogai, caracalpaque); d) dans le groupe karluk entrent les sousgroupes karluk-uigur (le vieil uigure) et karluk-horezmic (la langue de la Horde Blanche, nagataï, le vieil ouzbek, de même que les langues actuelles ouzbek et uigure).

La classification de Nicholas Poppe (Introduction to Altaic Linguistic, Wiesbaden, 1965, pg. 33-36) est basée sur le critère de la prononciation de trois mots turcs: ayak, dag, sari et se présente ainsi:

I. La langue yakoute;

II. La groupe de nord-est: touvine, hakasse, ouïgoure jaune, şora, tchulyme, toubas;

III. Le groupe de nord-ouest: altaï, bachkire, karacalpaque, karatchan-balkare, karaïme, kazache, kirghise,

kumyque, tatare (Volga), tatare sibérienne, criméenne et dobrudjienne;

IV. Le groupe de sud-est: ouzbeque, ouïgure, salare, karlouque;

V. Le groupe de soud-ouest ou oghouze: turque, azerbaidjanais, turkmène, gagaouze.

La langue des petchénegues et des ouzes a été influencée, dans XI-XIII-e siècles, par la langue des coumans, vu qu'ils habitent parfois le même territoire.

Les savants gagaouzes de Chişinău considerent que la langue gagaouze est la plus proche de la langue oguze (Gavril Gaidargi, Dionis Tanasoglu, Ion Dron).

L'apparition des Gagaouzes en Bessarabie.

L'émigration des gagaouzes de nord-est de la Bulgarie et du sud de la Dobroudja, commença dans les années 1770, dans la période des guerres russo-turques. Le boyard roumain lordache Balş amènent des gagaouzes sur ses terres du département de Lăpuşna. Ici les gagaouzes fondent deux grandes villages Ceadâr et Orac. Il installe aussi des gagaouzes sur ses terres du département de Fălciu, dans le ville de Huşi et les villages de la vallée de l'Elan. Mihai Sturdza et d'autres boyards de Moldavie en firent autant. Voici les

relations de G. Ghibănescu (Originea Hușilor, Bârlad 1887, pg. 35-49): "Les bulgares sont venus en Moldavie en 1871, au nombre de 2000 a Huși et 1000 dans le département. Ils sont venus en trois reprises:

- a) les plus nombreux habitent le faubourg bulgare et parlent un bulgare propre;
- b) ceux qui sont venus de l'intérieur de la Turquie se sont installés dans les villages autour de l'Elan et parlent la langue des gagaouzes;
- c) ceux qui sont venus de Balkans et sont nommés "chops".

A la mort de l'évêque Innochentie, mon grand-père Gh. Ciofu – au dire de G. Ghibanescu – étant âgé de sept ans, il était né en 1775 dans le village de Raiu, aux confins du département de Fălciu, dans le sud, lorsque les gagaouzes venaient de la Dobrudja, de la Mangalia actuelle, chassés par la guerre . D'autres gagaouzes ont fondé le village de Jegalia, appartenant à Suletea, toujours dans la vallée de l'Elan. Une partie des gagaouzes de Falciu ont passé en 1812 dans le Boudgeac – sud de la Bessarabie – attirés par les avantages offerts par l'état des tsars.

En 1811, le Divan (=Conseil d'état) de Moldavie, dans le but d'établir les impôts, ordonna un recensement des bulgares et des gagaouzes venus d'au-delà du Danube et instalés aux confins du Boudgeac (St. Ciobanu, Basarabie, 1933, extrait du document no 3146 des archives sénatoriales

de l'état, Chişinău). Les gagaouzes ont été recensés dans les villages suivants:

- le département de Tomorova (Reni): Cishmekioi, Etulia, Bolboaca, Vulcăneşti, Curci;
 - le département d'Ismail: Cubei, Satâlâc Hagi, Tatar Copceak, EschiTroian, Caracurt, Tashbunar;
 - le département de Tighina: Comrat, Dezghigea, Beshghioz, Congaz, Bechalma, Kiriet-Lunga, Baurci;
 - le département de Greteni: Cozaciia.
 - le département de Hotarniceni: Tomaú, Orac, Ceadar;
- après 1812, les villages de ce département se sont transférés dans le Boudgeac.

Après 1812, les tatars du Boudgeac, étant transférés en Crimée, leur place a été prise par des moldaves, des gagaouzes et des bulgares. Les gagaouzes du département de Fălciu, ceux du département de Lăpuşna et d'autres, venus d'au-delà du Danube ont organisé les villages suivants: Ceadâr-Lunga, Enichioi, Avdarma, Joltai, Tomai, Gaidar, Cioc-Maidan, Dimitrovca, Tabac, Bashkioi et Bulgariica.

En 1864, Iv. Ivanov visita les colonies bulgares de la Bessarabie et il déclara que l'on parle exclusivement le turc et le roumain. Il s'agit de gagaouzes, considérés à tort comme bulgares. A propos du roumain, maints voyageurs dans le sud de la Bessarabie, avec son mosaïque de peuplades, affirmaient que c'était la seule langue connue par tous les

habitants, la “lingua franca” de toute la region. A Comrat habitent moldaves, gagaouzes, bulgares et juifs, mais ils parlent tous le roumain et sont tolérants entre eux (Gala Galaction, Zile Basarabene, 1993, Chişinău, pg. 121).

Après 1877 une partie des gagaouzes de sud du Danube, ceux des alentours de Mangalia, sont entrés sous la juridiction de l'état roumain. Grigore Danescu indique, sur la base du recensement de 1899, un nombre de 3832 gagaouzes dans la Dobrudja. L'acquisition du “Cadrilater” (1913) et l'union de la Bessarabie (1918), ont eu pour conséquence que la Roumanie a compris entre ses frontières, dans le période de 1919-1940, presque la totalité de l'ethnie des gagaouzes. Ceux-ci ont un grand pouvoir d'assimilation. Ainsi, si Comrat était habitée au commencement de XX^e s., par des moldaves, bulgares et gagaouzes, en proportion à peu près égale, aujourd'hui Comrat est habitée par des gagaouzes en proportion de 68% et est devenue la capitale de Gagauzia. Même les leaders actuels de la Gagauzia sont des bulgares devenus gagouzes: Dobrov, Bulgari, Angheli.

Gagauz-Eri (Le Pays des Gagaouzes), Gagauzia

Après la proclamation, le 31 août 1989 de la langue roumaine en tant que langue d'état dans la République de Moldavie et l'introduction de la graphie latine, les gagaouzes,

en signe de réaction, se sont organisés politiquement dans le parti "Gagauz Halky" (le peuple gagaouze), lequel a pour objectif d'obtenir l'autonomie. Grâce à l'activité de S. Curoglu, membre de l'Académie de la République de Moldavie, ce parti s'est orienté vers Moscou, étant manoeuvré par Iakovlev, président du Soviet Suprême de l'URSS, qui s'est vanté d'avoir initié et encouragé les tendances séparatistes de la Gagauzia et de la Transnistria, en tant que foyers pour maintenir l'ordre russe de ce côté de l'Europe.

En 1990, un groupe de scientifiques et politiciens on élaboré la brochure "Sur le créatien de la République Autonome Soviétique Socialiste Gagauzia", à l'intérieur de la R. S. S. Moldave. Les auteurs de la brochure sont: S. Curoglu, C. Tavmagi, G. Gaidargi, M. Marunevici, A. Dimoglu et V. Iakovlev.

Après la proclamation de la Moldavie comme état souverain, les chefs des gagaouzes (les mêmes qui ont eu des fonctions dirigeantes dans la Moldavie soviétique) ont proclamé, à leur tour, le 19 août 1990, la République Soviétique Socialiste Gagauzia, ayant la capitale à Comrat, en admettant seulement une confédération avec la Moldavie. Avec l'appui de l'armée politique soviétique (OMON), sous le commandement des généraux soviétiques Shatalin et Zaitsev, les gagaouzes procèdent, le 28 octobre 1990, à l'élection des suprêmes organes républicains. Le Soviet Suprême de la Moldavie dénonce comme

illégales ces actions des séparatistes de Comrat. Après quelque temps, les gagaouzes reviennent à des sentiments plus normaux et obtiennent, par la Modification de 1991 de la Constitution de la République de Moldavie, une autonomie, dans le cadre de celle-ci.

Les gagaouzes ont commencé à chercher un appui international de la part de la Turquie. Voici les propos de G. Ratcoglu, numéro deux dans la hiérarchie des gagaouzes, dans son entretien avec Jean-Baptiste Naudet ("URSS, le rêve turc des gagaouzes", le Monde, 28 mars 1991): Nous sommes allés solliciter l'aide de la Turquie, vu que nous n'avons rien obtenu de Moscou. Il est à remarquer que, si l'initiative de la constitution d'une république gagaouze a été le résultat de l'activité des potentats communistes locaux, encouragés par les conservateurs de Moscou, à l'heure actuelle les gagaouzes semblent être décidés au retour en force de leurs origines, en procédant en même temps, à la dérussification des gagaouzes. Enfin, les actuels chefs des gagaouzes, tel le président Stefan Topal, le plus souvent russifiés, doivent faire face à une opposition modérée, groupée autour du journal Gagauz Eri, anticommuniste et favorable à un statut d'autonomie dans la Moldavie."

Le 23 décembre 1994, le parlement de Chişinău approuve la loi ayant trait au statut juridique des localités de population gagaouze. Conformément à l'article 2 de cette loi,

Gagauz Eri (La pays des gagaouzes) aura le droit de se déclarer en tant qu'état sur le plan international, si la République de Moldavie aurait l'intention de modifier son statut politique actuel. On prévoit un référendum dans les cinq rayons habités par les gagaouzes, pour décider lesquelles de ces localités feraient partie de la Gagauzia. On soumet également au vote le choix de la capitale Comrat ou Ceadâr-Lunga. La commission mixte moldavo-gagaouze décida que le référendum eût lieu le 5 mars 1995, dans 35 localités. Au commencement, les gagaouzes prétendirent que le référendum eût sur la toute superficie des cinq départements, qui constituent 11% de la superficie de la République de Moldavie. Dans 25 localités, les gagaouzes représentent la majorité de la population, tandis que dans les autres dix plus d'un tiers. De ces dix localités, seulement cinq furent d'accord de faire partie de la Gagauzia, spécialement pour des raisons économiques (proximité des centres des départements). A la suite du référendum sont entrés dans la Gagaouzie 30 localités. En ce qui concerne la capitale, on a voté pour Comrat.

Malgré le fait que c'est la République Moldavie et pas l'URSS qui a accordé l'autonomie aux gagaouzes, les actuels leaders de ceux-là sont russifiés et russificateurs, négligeant à apprendre le roumain (moldave), la langue du pays qu'ils habitent. L'entière administration gagaouze utilise la langue

russe; dans l'Université gagaouze de Comrat on enseigne également en russe.

Ce n'est que dans le cadre de la République Moldova, intégrée et ayant une large autonomie culturelle, que la population gagaouze pourrait se développer pleinement, parce que les roumains n'ont pas des tendances d'assimilation.

La Culture Gagaouze

La culture matérielle consiste uniquement en des églises, en pierre blanche. La cathédrale orthodoxe de Comrat est monumentale, dans le style de celle de Chişinău, mais elle fut construite avant celle-ci, en 1820. "Est-ce l'église de Comrat une véritable cathédrale?" (Gala Galaction, Zile Basarabene, Ed. Ştiinţa, Chişinău, 1933, pg. 66). "L'église de Comrat est digne d'être située dans une ville de premier ordre. Elle ressemble beaucoup avec l'église sinodale de Chişinău, ayant le même plan, la même distribution et la même lumière intérieure. Mais l'église de Comrat semble être plus imposante, étant assise sur une colline. (Gala Galaction, pg. 120)

Dans la Gagauzia il y a deux musées et encore deux sites muséistiques, tous à profil ethnographique. On y peut voir le costume populaire, des objets artisanaux, des outils, etc. Il est à remarquer qu'il y a beaucoup de ressemblance des

objets artisanaux gagaouzes avec ceux des roumains, des bulgares, mais pas la moindre influence russe. Dans le village de Beshalma il y a un musée de l'ethnie gagaouze, fondé par D. Caracioban. Ici sont rassemblés des sources écrites et des matériaux ayant trait à l'ethnogenèse et l'histoire du peuple gagaouze.

Larissa Baurciulu de Comrat, licenciée de l'Université de Chişinău, doctorande de l'Université de Sofia, s'occupe de l'étude de folklore des gagaouzes de Bessarabie. L. A. Pokrovskaia, ethnologue russe, s'est occupée du recueil des chants populaires, des ballades et des contes populaires gagaouzes.

Les folklorists gagaouzes sont (D. Tanasoglu): Casgarli (oguz, XI-ième siècle), ceux de Balkans (XVII-XVIII-ième siècles), Toli Sibov, P. Draganov, Mihail Ciachir, V. Moscov, N. Arabagi, N. Tanasoglu, N. Baboglu, M. Durbailo.

Parmi les gagaouzes on rencontre des élites importantes, mais il n'y a pas une évidence de celles-ci. Elles se sont remarquées dans la vie politique et culturelle de la Roumanie, de la Bessarabie, de la Bulgarie et de la Russie. On connaît que l'homme politique Lascăr Catargiu était gagaouze: il s'est affirmé dans la vie politique de Roumanie, dans la période de l'appartenance du sud de la Bessarabie à la Roumanie, 1856-1877. (N. Rusali: Ce sunt şi ce vor ei – qu'est-ce qu'ils sont est qu'est-ce qu'ils veulent, Tinerama, 8-15 nov. 1990, pg. 8-9). Le professeur universitaire Mihai

Guboglu a eu pour thèse de doctorat "Les gagaouzes à la lumière de l'histoire", publiée dans la revue "Ildârâm", no.2/1939, Bazargic. Le prêtre Mihail Ceachir, né en 1861, à Ceadâr-Lunga, a traduit en langue gagaouze une partie des écrits de culte; le premier livre est apparu dans la typographie éparchiale de Chişinău, en 1908, avec texte parallèle gagaouze et slavon. (Mircea Pacurariu, Aspecte din istoria bisericii şi neamului românesc, Ed. Trinitas, Iassy, 1993, pg. 100). Mihail Ceachir est l'auteur d'un dictionnaire gagaouzo-roumain, Chişinău, 1938. Il a écrit aussi une histoire des gagaouzes de Bessarabie, en langue gagaouze (Bessarabialî gagauzlarân istoriasî, Chişinău 1938) traduite par lui aussi en roumain. En mai 1996, à l'Union des écrivains de Chişinău a eu lieu l'inauguration de l'exposition "Mihail Ceachir, 135 ans).

Le prof. univ. Draganov (Dragan) a été, avant la première guerre mondiale, directeur de la Bibliothèque Impériale de St. Petersburg.

Jusqu'en 1985, l'Union des Ecrivains de Moldavie avait recu parmi ses membres deux personnalités de premier rang de la littérature gagaouze, le poète, prosateur et pédagogue Dionis Tanasoglu (1958) et D. Caracioban (1964). Dans les années 1970-1980: Mina Chiosea, Nicolas Baboglu, St. Curoglu.

D. Tanasoglu et membre aussi de l'Union des écrivains roumains.

Après 1985 le hebdomaire "Littérature et Art" offre chaque mois une page aux écrivains gagaouzes. Nicolas Baboglu est l'auteur du volume de poésie "Les roses de l'amour", traduit aussi en roumain; il est de même l'auteur d'un abécédaire en langue gagaouze; il plaide pour l'introduction de la graphie latine du gagaouze. Dionis Tanasoglu a écrit le premier roman en gagaouze "Uzun chervan", traduit par lui-même en roumain, de même que des poésies et des pièces de théâtre. Il est un bons connaisseur de la langue et de la littérature roumaine et est aussi un promoteur de la graphie latine et l'auteur du premier abécédaire gagaouze. Un autre écrivain, Mina Choisea, né dans la village de Beshalma, licencié de la Faculté d'Histoire de l'Université de Chişinău, revient dans sa terre natale ehn qualité de directeur de l'école. Son premier livre "Casmēt" (bonne chance) date de 1973, après quoi, chez de divers éditeurs de Chişinău, sont publiés: Cardaḭlâc (fraternité), Toopran urecgugumesî (la fiancée de la terre), Hazar ol (soit prêt), Umutlar (les espoirs), Sabansalarsum gün (bonjour soleil), Dattam omurdean (le goût de la vie) etc. Ses poèsies ont été traduites en roumain, letton, azer, tatar. Il est membre de l'Union des Ecrivains de Moldavie et promoteur de l'écriture gagaouzes avec des caractères latines. Dans la culture gagaouze il y a les écrivains: Mihail Ceachir, N. Arabagi, N. Tanasoglu, Dionis Tanasoglu (le plus proéminent des écrivains gagaouzes), D. Caracioban, N. Babaoglu, St. Curoglu, Mina Chiosea, Todur Zanet, Todur

Marinoglu, Petri Cibotar, R. Ialîngi, le critique littéraire Gr. Topuzlu.

A l'Académie de la République de Moldavie, l'histoire, la langue et la culture des gagaouzes sont étudiées par M. N. Guboglu, S. Curoglu, le dr. habilité en langues turques Ion Dron (chef de la section de gagaouzologie), G. Gaidargi (directeur adjoint de l'Institut des minorités nationales de l'Académie des Sciences de la Rep. Moldavie), E. Colța.

En 1991 a été fondée, à Comrat, une université pour les gagaouzes. Dionis Tanasoglu fut recteur de cette université entre 1991-1993. L'Université avait trois facultés: culture gagaouze, droit et économie, agronomie. D. Tanasoglu a introduit le gagaouze pour 16 disciplines, le bulgare pour 12; mais on enseigne aussi en russe et en roumain. L'objectif de l'université est de rendre possible l'usage du gagaouze dans l'administration.

Mais les dignitaires en place, anciens dirigeants soviétiques ont transformé l'Université de Comrat en une institution de langue russe. Les russophones luttent ici, comme à Chipinau, sans aucune gêne, pour la suprématie des russes. A l'Université de Comrat, 15% des étudiants sont gagaouzes, 15% bulgares, 25% moldaves, le rest russes, ukrainiens etc. Le groupe philogagaouze doit faire face, sur le plan culturel aussi bien que sur le plan politique, aux russophiles. D. Tanasoglu, professeur à l'Université pédagogique de Chișinau mène la lutte contre la russification des gagaouzes.

Comrat, Capitale de Gagauzia

Entre 1811-1817, sur l'actuel territoire de Comrat, il y a avait trois localités: Chiriet, Copceac et Djacalin habitées, dans l'ordre donné, par moldaves, gagaouzes et bulgares. En 1817 Comrat est mentionnée dans les documents en tant que centre administratif de habitants des trois localités. Comrat a évolué rapidement en qualité de centre commercial, administratif et culturel. En 1822 fut terminée la construction de sa monumentale cathédrale. Entre 1856-1858 Comrat fut chef lieu d'un département du même nom, fondé par les russes afin d'avoir un centre administratif pour les localités qu'ils avaient réussi à soustraire par rapport à la délimitation établie par la conférence de Paris.

La langue commune des trois ethnies était le roumain, qu'elles connaissent toutes les trois. La religion orthodoxe commune était un lien et conduisant à des mariages mixtes. A la cathédrale on officiait en roumain (Iulian Friptu).

La population gagaouze croissant à un rythme plus rapide et ainsi, dans la seconde moitié du XIX^e s. l'ethnie gagaouze était prédominante, suivie par les moldaves et les bulgares. A l'heure actuelle, la population de Comrat est

gagaouze en proportion de 68%, suivie par les moldaves avec 12%; les bulgares, avec seulement 3% sont en fait devenus gagaouzes.

En 1888 fut fondé le lycée réel, l'un des trois lycées de la région de Kerson, à côté de ceux d'Odessa et Chişinău. Ce lycée, ayant des professeurs de premier ordre, fut la source d'une grande série d'intellectuels: professeurs, avocats, médecins, agronomes, pretres, peintres, écrivains, politiciens, académiciens, en Bessarabie, Roumanie, République de Moldavie et ailleurs: Russie, Turquie, Bulgarie, Canada, etc.*

En 1941 les russes ont détruit jusqu'aux fondements le monumentale bâtiment du lycée, la chapelle, la maison du directeur et l'internat, mettar fin à ce foyer de culture. Il est à désirer que le drapeau passe à l'Université, mais à cette fin il est nécessaire que celle-ci jouisse de l'autonomie et que Pouvoir n'intervienne pas dans les problemes de l'Université.

Situation Politique Actuelle

La République de Moldavie a été élogiée pour l'intelligence avec laquelle elle a résolu le problème gagaouze.

* Quelques élèves du lycée de Comrat: N. Tanasoglu, N. Arabaci, P. Draganov, A. Galatsan, V. Vlah, T. Popazoglo, N. Kılıç, I. Bodeanski, A. Bărlădean, D. Bassu, Gleb Drăgan, Georges et Dimitrie Kaikî, Yuri Kyssa, Anatol Măcriş, Boris Toukan.

Si les leaders gagaouzes proféraient, au commencement de leur lutte pour la conservation de leur être nationale, des menaces à l'adresse de la Moldavie et abordaient les slogans d'un état séparé, totalement indépendant, les dirigeants de la Moldavie ont su tempérer ces impulsions, en acceptant d'être soutenus par la Turquie, laquelle, en faisant appel au sentiment ethnique, sut les éloigner de la Russie et de la russification; ils les firent entendre que c'est seulement à l'intérieur de la Moldavie la Gagauzia est viable et capable de se développer. La visite du président Suleiman Demirel, à l'invitation du président moldave Mircea Snegur, a produit un tournant dans les actions des gagaouzes. A présent, la Moldavie s'occupe des relations extérieurs, de la défense (La Gagauzia a supprimé ses gardes armés), de la garde des frontières (la Gagauzia a des frontières communes seulement avec l'Ukraine). Les organes suprêmes de la Gagauzia se subordonnent à ceux de la Moldavie. Le président de la Gagaouzie s'appelle "bachkan".

C'est seulement lorsque la Moldavie et la Gagauzia seront gouvernées par de véritables démocrates, que cette dernière s'approchera de la Roumanie, d'après l'exemple de la période 1918-1940, pendant laquelle les gagaouzes furent des citoyens loyaux de la Roumanie. A propos de la loyauté des gagaouzes, le prof. dr. Ștefan Ciobanu (dans son oeuvre "La Bessarabie, population, histoire, culture, Bucharest, 1941 pg.

34, l'Acad. Roum. Studii și Cercetări XIII), écrit: "De toutes les minorités de Bessarabie, la population gagaouze est celle qui s'approche le plus du peuple roumain par ses qualités d'esprit, sa loyauté et la douceur de sa nature. Il faut souligner le fait que tous les gagaouzes parlent parfaitement roumain, autant que la gagaouze".

Les intellectuels progressistes gagaouzes sont conscients que l'utilisation de la langue russe, dans l'administration dans l'enseignement supérieur conduira à la disparition de l'ethnie gagaouze, tout aussi comment se sont russifiés beaucoup des petits peuples de l'URSS. Les intellectuels gagaouzes sont décidés à se débarrasser de la langue russe.

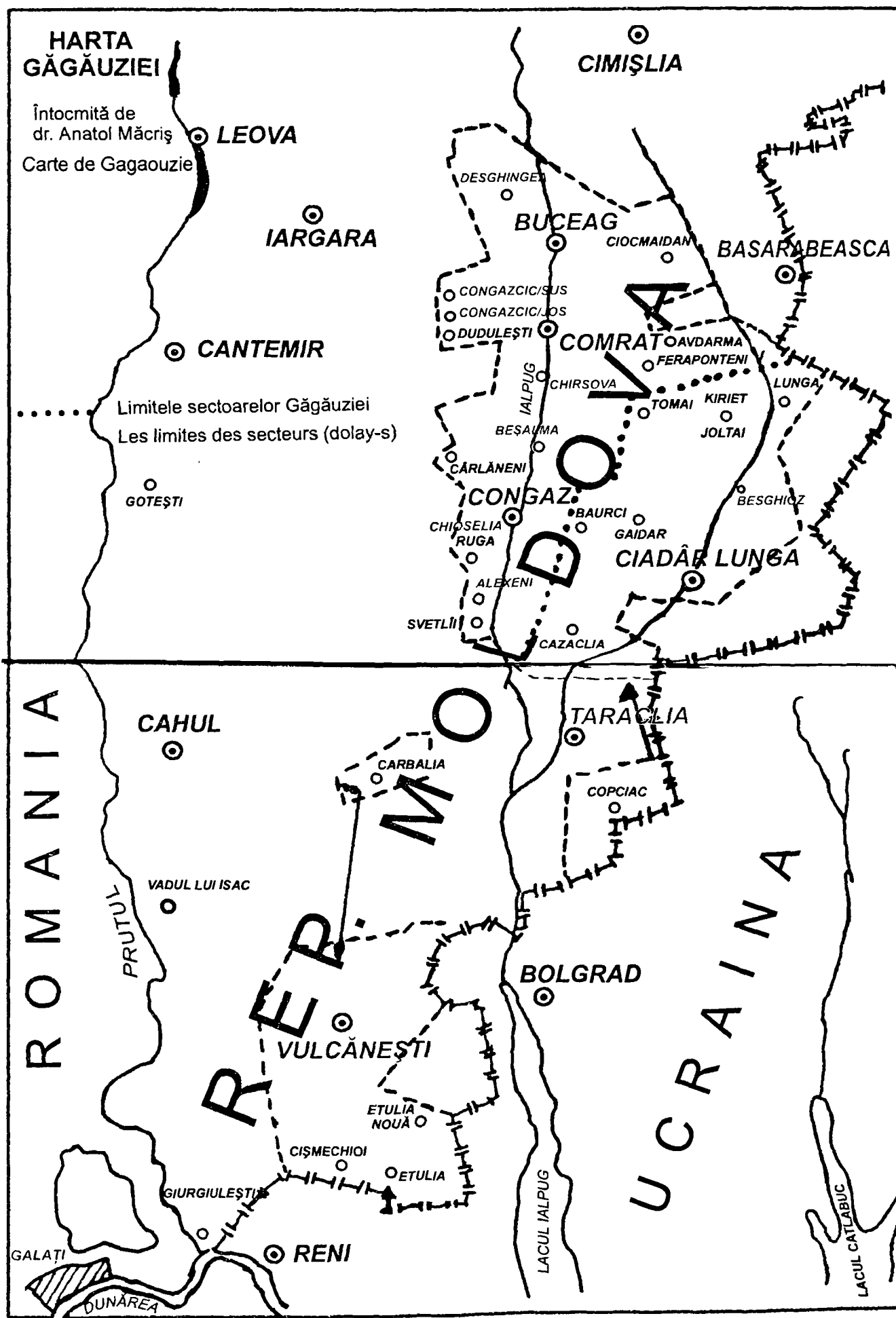
Gagaouzie – Données Statistiques

1. La surface de Gagaouzie est de 1831,5 km², ce que représente 5,4% de la surface de la République Moldova.

2. La population totale de la Gagaouzie est de 171.000, ce que représente 3,9% de la population de la République Moldova. Les gagaouzes sont en nombre de 128.593, ce que représente un pourcentage de 78,7%. Le nombre total de gagaouzes dans la République Moldova est de 153.000. A

Chişinău, capitale de la République Moldova il y a 5800 gagaouzes (Les annexes 1,2,3)

3. La capitale de la région autonome Gagaouzie est la Ville Comrat, ayant une population de 32.000. A Comrat fonctionne une Université gagaouze. A Beşalma, une commune integralement gagaouze, il y a un Musée ethnographique et historique concernant les gagaouzes.



Componenta etnică a populației Găgăuziei
(unitate teritorială autonomă constituită în 1995)

Localitatea	Total populație	Găgăuzi în ordine descrescătoare	Moldoveni	Alt grup mai însemnat de populație
1	2	3	4	5
Comrat	25657	17438 (68%)	2570	ruși – 2415
Ceadâr-Lunga	22991	15367 (66%)	1184	bulgari – 1898
Vulcănești	18072	11990 (66%)	2225	ruși – 1723
Congaz	11487	10764 (93%)	198	ruși – 217
Copceac	8296	7819 (94%)	69	bulgari – 154
Baurci	7325	7119 (97%)	57	ucraineni – 50
Cazacليا	7208	6858 (95%)	57	ucraineni – 123

1	2	3	4	5
Dezghingea	5867	5461 (93%)	173	ucraineni – 109
Cișmechioi	5337	4993 (93%)	148	ruși – 64
Tomai	4897	4432 (90%)	186	ruși – 240
Beșalma	4414	4337 (98%)	51	bulgari – 27
Cioc-Maidan	4518	4311 (93%)	108	ucraineni – 17
Galdar	4043	3984 (98%)	18	bulgari – 17
Avdarma	4068	3897 (95%)	45	ruși – 54
Chirsova	7093	3065 (43%)	171	bulgari – 3525
Boșghioz	3102	2998 (96%)	64	ruși – 15
Chiriet-Lunga	2735	2675 (98%)	15	ucraineni – 23
Etulia	2785	2589 (92%)	98	ruși – 75
Joltai	2380	2340 (98%)	10	bulgari – 14
Congazcicul de Sus	1613	1214 (72%)	180	bulgari – 63
Bugeac	1849	1098 (59%)	325	ruși – 181

1	2	3	4	5
Cotovscoe (Cîrlăneni)	753	737 (97%)	5	ruși – 7
Svetili	2711	732 (27%)	596	bulgari – 651
Etulia Nouă	690	676 (97%)	6	ucraineni – 5
Carbalia	585	466 (72%)	55	bulgari – 33
Forapontlevca	1200	368 (22%)	19	ucraineni – 737
Congazclucul de Jos	244	233 (95%)	7	bulgari – 2
Chioselia Rusă	837	200 (24%)	258	ucraineni – 312
Alexeevca	403	121 (30%)	12	ucraineni – 400
Duduiești	51	-	51	-
<i>total: 30 localități</i>		<i>128193</i>		

Anexa 2

Sursa: *Găgăuzii în Rep. Moldova*, Ion Dron, Tineretul Moldovei din 12.06.1996.

Găgăuzii din Moldova în afara hotarelor Găgăuziei

Localitatea	Total populație	Găgăuzi	Moldoveni	Alt grup mai însemnat de populație
1	2	3	4	5
Anenii Noi	9490	49	3854	ucraineni – 2811
Basarabeasca	14438	2451	3558	ruși – 3725
Abaclia (Basar.)	5454	40	5255	ruși – 53
Carabiber (Basar.)	111	97	12	ucrainieni – 1
Iserlia (Basar.)	1102	137	423	bulgari – 299
Troițcoe (Basar.)	1449	32	139	ruși – 1168
Bender (Tighina)	129606	1554	37364	ruși – 55033

1	2	3	4	5
Cahul	42904	1245	21086	ruși – 9794
Burlacu (Cahul)	1827	121	1622	bulgari – 51
Moscovei (Cahul)	3573	128	1147	bulgari – 1316
Roșu (Cahul)	3443	32	3007	ruși – 121
Tartaul-de-Salcie (Cah.)	1052	55	955	bulgari – 31
Chioselia Mare (Cah.)	739	100	451	ucrainieni – 156
Frumușica (Cah)	737	47	663	bulgari – 18
Cantemir	5245	131	3612	ruși – 638
Vișinovca (Canternir)	1874	182	1334	ruși – 113
Acui (Cantemir)	539	64	460	ucrainieni – 7
Doina (Cantemir)	1332	84	628	ucrainieni – 283
Sadic (Cantemir)	2387	148	2179	bulgari – 42
Taraclia (Cantemir)	241	114	100	bulgari – 27
Căinari	4234	30	3893	ruși – 140
Baurci (Căinari)	560	501	58	-
Văratc (Căinari)	1087	32	826	ucrainieni – 90

1	2	3	4	5
Căușeni	20574	79	14816	ruși – 3006
Gîsca (Căușeni)	6127	91	1316	ruși – 3423
Hagimus (Căușeni)	3280	33	2599	ruși – 407
Cimișlia	16071	226	12700	ruși – 1267
Cenac (Cimișlia)	1834	44	1775	ruși – 8
Leova	12183	105	9123	ruși – 1460
Iargara (Leova)	5601	145	3539	bulgari – 985
Băiuș (Leova)	1257	36	1203	bulgari – 12
Meșeni (Leova)	86	28	39	ucrainieni – 9
Pitești (Leova)	53	28	14	bulgari – 10
Sărata Nouă (Leova)	2117	66	1489	bulgari – 312
Ialoveni	12687	57	10664	ruși – 1027
Hîncești	18946	94	14583	ruși – 2084
Taracia	14851	725	920	bulgari – 11116
Albota-de-Jos (Tar.)	925	29	52	bulgari – 724
Albota-de-Sus (Tar.)	1502	242	160	bulgari – 870

1	2	3	4	5
Balabanu (Tar.)	903	102	455	bulgari – 316
Borceag (Tar.)	1568	90	1403	bulgari – 24
Budăi (Tar.)	1169	127	365	ucrainieni – 262
Cairaclia (Tar.)	2356	70	50	bulgari – 2143
Chirilovca (Tar.)	267	58	27	ucrainieni – 140
Cealic (Tar.)	559	171	49	bulgari – 46
Ciumai (Tar.)	1093	329	150	ucrainieni – 379
Mirmoe (Tar.)	319	78	80	bulgari – 81
Musaitu (Tar.)	1234	54	123	ucrainieni – 974
Novosiolovca (Tar.)	1470	288	161	bulgari – 698
Salcia (Tar.)	513	194	90	bulgari – 163
Samurza (Tar.)	353	66	91	ruși – 24
Sofievka (Tar.)	842	388	195	bulgari – 39
Tvardița (Tar.)	6284	99	173	bulgari – 5794
Valea-Perjei (Tar.)	5267	80	1005	bulgari – 4043
Corten (Tar.)	3774	49	60	bulgari – 3502
Cortenul Nou (Tar.)	334	10	-	bulgari – 313

1	2	3	4	5
Vinogradovca (Tar.)	584	69	160	ucrainieni – 186
Tiraspol	181639	1909	31057	ruși – 74687
loc.st.c.f. Vulcănești (Vulc.)	343	68	117	ruși – 65
Alexandru Ioan Cuza (Vulc.)	3128	40	3024	ucrainieni – 23
Burlăceni (Vulc.)	2323	1090	709	ucrainieni – 309
Cîmpeni (Vulc.)	1477	138	570	ucrainieni – 334
loc.st.c.f. Etulia (Vulc.)	341	312	16	bulgari – 6
Găvănoasa (Vulc.)	1308	69	737	ucrainieni – 407
loc.st.c.f. Greceni(Vulc.)	126	53	44	ucrainieni – 11
Iujnoe (Vulc.)	814	61	501	ucrainieni – 181
Nicolaevca (Vulc.)	757	281	206	ucrainieni – 213
Vladimirovca (Vulc.)	327	105	156	ucrainieni – 34
Bălți		539	63876	-
Râbnîța		158	15091	-
Soroca		126	26308	-
Dubăsari		115	15414	-

1	2	3	4	5
Orhei		100	28456	-
Chişinău		5808	325279	-
<i>total: 74 localități</i>		22441		-

Bibliografie

1. Balasceff G. D. L'empereur Michel VIII Paléologue et l'état des oguzes aux bords de la Mer Noire, lassy 1940 (l'auteur puise ses informations dans la traduction de l'ouvrage persan Oguz-Name)
2. Baskakov N. A. Tiurkskie jaziki, Moskva 1961.
3. Brătianu G. Nouvelles contrbutions a l'histoire de Dobrudja au Moyan Age, R.H.S.E.E, XXI, 1944, pg. 70-81
4. Brătianu G. Marea Neagră, vol. I, București, pg. 328-337
5. Brătianu G. Introducere la opera lui G. D. Balasceff (v. plus h.)
6. Ceachir M. Bessarabiaîi gagauzlarân istoriassî, Chişinău, 1933. 132 pg
7. Ciobanu St. Basarabia: Populația, istoria, cultura, Chişinău, 1922, pg. 36-37
8. Celebi Ev. Suyahatnamesi, Mehmet Zillioğlu, Ucunca Cilt, Istanbul, 1966
9. Cazacu M.
et Trifon M. Moldavie ex-soviétique: histoire er enjeux actuels, Cahiers d'Istok no.2-3, Ed- Acrotie, avril 1993, pg. 42, 133-134
10. Decei A. Problema colonizării turcilor seldgiukizi în Dobrogea sec. XIII, în Relații româno orientale, 1978, pag. 162-192
11. Decei A. Dobruca, în Islam Ansiklopedisi, vol. II, pg. 634
12. Doerfer Gerhard Das Gagauzische, en Philologiae Turicae

- Fundamenta I, Wiesbaden 1959, pg. 260/271
13. Drâmbă Vlad Syntaxe comane, București-Leiden, 1973.
 14. Drâmbă Vlad Aspecte din fonetica găgăuză. Fonetica și
Dialectologia, vol. II, Buc. 1960, pg. 121-129
 15. Tucan Boris Obzor slovarei gagauzskogo iazîka,
Chișinău, Știința, 1973
 16. Giurescu C.C. Istoria românilor, I, 1974, pg. 198
 17. Gradesliev Iv. Gagauzite, Biblioteca Dobrudja nr. 5 Ed. L.
Beșkeve, 1993, Dobrici, Bulgaria
 18. Guboglu M. Găgăuzii în lumina istoriei, Ildâdâm,
no. 2 1939, Constanța
 19. Ghibănescu Gh. Originea Hușilor, Bârlad 1887, pg. 35-47
 20. Hoppe Ernst Max Die Türkischen Gagauzen Christen, en
"Oriens Christianus", vol. 41,
1957 Wiesbaden, pg. 125
 21. Hoppe Ernst Max Das alttürkische Gagauzenvolk, en Der
Orient, Heft Das altturkische Gagauzenvolk, en
Der Orient, Heft 6, Postdam, 1934
 22. Inalcik Habil Dobrudja, en Encyclopédie de l'Islam,
N.E. II, 1960, pg. 625-629; ed II
Leyde-Paris, 1965, pg. 625-626
 23. Iosipescu Sergiu Balița, Dobrotici, Ivanco, Buc. 1985
 24. Friptu Iulian Din trecutul orașului Comrat, en "Viața
Basarabiei", an XI, no. 10-11, pg. 35-44 Chișinău.
 25. Jireček C. Das Fürstentum Bulgarien, Prag, Wien, Leipzig,
1981, pg. 145
 26. Jireček C. Einige Bemerkungen über die Überreste de

Petschenegen und Kumanen, sowie über
den Völkern der sogenannten Gagauzi
und Surguči in heutigen Bulgarien, in
Sitzungsberichte der königl. böhmischen Gesellschaft
der Wissenschaften, 1889, pg. 14

27. Koeppen P. Die Bulgaren in Bessarabien, Bulletin de la
classe historico-philologique de l'Académie
Impériale des Sciences de St. Petersburg,
Leipzig, 1854, vol. XI, no. 13-14, pg. 194-218
28. Kowalski Tadeusz Les turcs et la langue de la Bulgarie de
Nord-Est, en Mémoires de la Commission
orientaliste de l'Académie Polonaise, no. 16,
Cracovie, 1933, pg. 27.
29. Kemal Paşadaze Tarih-i al-i Osman, 1526
30. Manov A. I. Poteclato na gagauzite, I-II Varna, 1939. En
roumain Originea găgăuzilor, Buc. 1940,
trad. N. Batzaria
31. Marinov V. Po vāprosa za proizhoda na gagauzite v
Bālgarii, Sofia, BAN (Acad. de Sciences de
Bulgarie, 1964, pg. 151-160)
32. Moşcov V. A. Gagauzi Benderscogo uezda,
Ethnograficescoe Obozrenie, 1900
33. Moşcov V. A. Narecia bessarabskih gagauzov,
St. Petersburg, 1904
34. Măcriş Anatol Găgăuzii, en Naţiunea, an 2 no. 30 (57),
août 1991, pg. 6
35. Măcriş Anatol Găgăuzii, en Ţara Noastră, an II, no. 3, nov.

- 1990, pg. 8
36. Măcriș Anatol Cine sunt găgăuzii, en "Națiunea" an I, no. 17, sept. 1990, pg. 5
37. Măcriș Anatol Comratul poate și trebuie să devină o zonă a înțelegerii interetnice, en "Glasul Națiunii", an VII, no. 7 april 1995, pg. 14
38. Oișteanu Andrei Găgăuzii, origine, etnogeneză, istorie, en revue "22", an 1 no. 50, 28 décembre 1990, pg. 14-15
39. Poghirc Cicerone Despre fonetica limbii găgăuze, Dialectul din Ceadâr-Lunga
40. Rusali N. "Ce sunt și ce vor ei", en Tinerama, 8-15 nov. 1990, pg. 8-9
41. Seyd-Lôkman Oguzname, 1600. Le manuscrit se trouve à la National Bibliotek de Vienne (no. 100, f. 109v 117v) accompagné d'une traduction latine de J.J.W. Lagus: Seid Locmani ex Libro Turcico qui Oguzname inscribitur excerpta, Helsingfors 1854, Sous formes de microfilm se trouve aux Archives de l'Etat de Roumanie (Microfilm Austria, rôle 3, cadres 1-8)
42. Wittek Paul Yazigioglu 'Ali on the Christian Turks of the Dobrudja, in Bulletin of the School of orientalist and African Studies, University of London, XIV 1952, 3, pg. 639-668.
43. Wittek Paul Les gagaouzes, les gens de Kaykaus, en Recznik Orientalistyczny, XVII, 1951-2,

- Cracovie 1953, pg. 1-13
44. Zajaikowski W. Jazyk i folklor gagauzov z Bulgarii, Polska Academia, Nauk, 5, Krakovie, 1966
45. Zajaikowski W. "Gagauz", en Encyclopédie de l'Islam, II, ed. 1964, pg. 993-994
46. Yazicioglu Ali Tarih-i al-i Selçuk, écrit dans la période des années 1421-1451
47. Vasil Marinov Prinosa kăm izučăvaneto na bita i kulturata na Turcite i Gagauzite v severroiztočna Bălgarija, Sofia 1956, pg. 363
48. J. Eckmann Die türkische Mundart von Varna K. Cs. A. III, 1941, pg. 144-214
49. Tadeusz Kowalsky Les éléments ethniques turcs de la Dobrudja, R.O. 14 1938, pg. 66-80
50. O. Necrasov Le problème de l'origine des Gagaouzes et la structure anthropologique, Iassy 1940
51. N. K. Dimitriev Gagauzkie etjudy, Učenie Zapiski Leningradskogo Gosodarstvennogo Universiteta. Serija filologices kih nauk 1939, 20, vyp.1 pg. 3-27
52. Petăr Mutaftchiev Mnimoto preselenie na seldzukski Turci v Dobrudza, prez XIII v Sbornik Dobrudza IV, Sofia 1947, pg. 108-246. Réédité dans P. Mutaftchiev Izbami Proizvedenija, t II, Sofia 1973, pg. 605-745
53. I. I. Mesterjuk Bolgarskie i Gagauzkie poselenija Bessarabii v 20-h gg. XIX stoletija, Ucenie zapiski Kisinevskogo gos. universiteta, 1950

- t. 2, pg. 73-88.
54. I. I. Mesterjuk Iz istorii bolgarskih i gagauzkih poselenii v Bessarabii, Kommunist Moldavii, 1958, pg. 32-40
55. K. Baev Po vâprosa na etnogenezis na Gagauzite. Isvestij na arheologiekoto druzestvo vav Varna, 1953, pg. 89-104
56. Vasil Marinov V kakvo se sâstoi razlicievo mezdu "bălgarski" i "primorski" gagauzi ? en Muzei i pametnici na kulturata, 1966 no. 4
57. M. V. Marunec Poselnija ziliste i usad'ba Gagauzov Juznoj Bessarabii v XIX v, Kisinev 1967.
- n. b. L'entier materiel dans la pos. 31 de même que la liste bibliographique des pos. 47-57 nous ont été offerts par. Mr. le prof. univ. Bernard Lory de l'Institut National des Langues et Civilisations Orientales (L. O.), Paris
58. Kosoy Hamit
Zubeir Turk Dûgünleri, Ankara, Eski Eserleve Mûzeler, Umum Mûdûrlugi Yayilari, 1999
59. Tanasoglu Dionis Gagauzî. Istoriceskii ocerk (Găgăuzii. Schiță istorică) Sovietskaia Moldavia, Chișinău, 2 oct. 1988.
60. Tanasoglu Dionis. Gagauzlarân istoriasî, Chișinău, 1991
61. Tanasoglu Dionis Istoria găgăuzilor, Chișinău, 1994.
62. Tanasoglu Dionis Gagauz istoriasî, Curs universitar, Universitatea Comrat, 1994.

63. Guboglu, Mihail N. O proishojdenii gagauzov, (despre originea găgăuzilor), Comunist Moldavii, 1967, nr. 2
64. Guboglu Mihail N. Etniceskaia prinadlejnosti gagauzov (Apartenență etnică a găgăuzilor), Sovietskaia etnografia, 1967, nr. 3
65. Guboglu Mihail N. Malfie tiurkoiazicinie narodî Balkanskogo poluostruva. K voprosu o proishojdenii gagauzov, Moscova, 1967.
66. Gaidargi G.A. Gagauzskii iazîk (Limba găgăuză), Slovesnic Moldovî, 1992, nr. 3 și 4 și 1993, nr. 4 și 5.
67. Gaidargi G. A. Dicționarul găgăuz-rus-moldovenesc, Moscova, 1973, redactor.
68. Gaidargi G. A. Gagauzskii sintaxis (Sintaxa găgăuză), a) Chișinău, Știința, 1993; b) Chișinău, Știința, 1981; c) Moscova, 1971; d) Sovietskaia Tiurkologhia, 1971, nr. 3
69. Gaidargi G. A. Limba și cultura găgăuzilor ieri, astăzi, și mâine, Sovietskai Moldavia, 14 ian. 1990.
70. Dron Ion Găgăuzii în localitățile sud-vestului Republicii Moldova, Moldova suverană, 24 feb. 1994
71. Dron Ion Populația compactă găgăuză și componeneta națională, Moldova suverană, 18 mai 1994
72. Dron Ion Gagauz yeri: Rusificare în ascensiune ori Încotro mergem? Tineretul Moldovei, 24 apr. 1996.

73. Dron Ion Proveniența găgăuzilor, Tineretul Moldovei, 5 iunie 1996.
74. Dron Ion Gagauz etnomin kokeni, Ana sözü, 23 sept. 1994, Comrat
75. Dron Ion Gacallar kendiler, Ana sözü, 18 noem. 1994, Comrat
76. Dron Ion Citak etnomin kokeni, Ana sözü, 21 dec. 1994, Comrat
77. Mehmet Naci Önal Din folclorul turcilor dobrogeni, Ed. Kriterion, București, 1997, 400 pg
78. Dron Ion A existat un stat numit "Țara Uzilor"? Revista de Istorie a Moldovei, 1995, nr. 3-4
79. Cibotar P. Koe čto o gagauzah i o slove "gagauz" (Câte ceva despre găgăuzi și despre cuvântul "găgăuz", Slovensic Moldovi, nr. 1, 1993
80. Dimitrov Str. Gagauzkiat problem, in "Bălgărite v Severnom Pricernomorie", tom IV, Veliko Tîrnovo, 1955
81. Mutafova Cr. Teoria i hipotez za gagauzite, in "Bălgărite v Severnom Pricernomorie", Veliko Tîrnovo, tom 2, 1993
82. Sacev E. Gagauzite, in Buletin na cluba TNTM, Sofia 1977, tom 2
83. Mehmet Ali Ekrem Din istoria turcilor dobrogeni, Kriterion, București, 1994
84. Güngör H, Argunsan M, Gagauz Türkleri, Anakara, 1992

86. Curoglu St. Semeinaia obreadnosti gagauzov, Chişinău, 1984.
87. Enver Mahmut Gagauz Türkleri, in Türk kültürü", 1991, nr. 335.
88. Ahmet Cebeci (Cebegi) Devlentie gagauzlat, "Türk kültürü", 1992, nr. 354
89. Derjavin N. S. O naimenovanii i etniceskoi prinadlejnosti gagauzov, Sovietskaia etnografia, 1937, nr. 1
90. Iorga Nicolae Studi romanski, Carte ethnographique de la nouvelle Dobrudja Roumanie, Sofia, 1915, BIEESO II, 1935
91. Draganov P. Izvestia imperatorskoi Akademii, tom. 1, pg. 745, St. Petersburg, 1896
92. Pitard Eugene Les peuples des Balkaan, 1912, pg. 407-408
93. Ciachir M. Originea găgăuzilor, în "Viaţa Basarabiei", 1933, nr. 4
94. Dron Ion Gagauzskie geograficeskie nazvania, Ştiinţa Chişinău, 1992, pg. 182 (în l. rusă).
95. Moşkov V. A. Tureĭkie plemena na Balkanskom poluostrove, Izdat, Russkogo Geograficeskogo Obscestva, Tom. 40, 1904
96. Drămbă VI. La repartition des parlés turcs de Dobrudja, Acta Orientalia Hungarica, 1970.
97. Guboglu Mihail P. Romen ulusunun eski Turk kavimleri ile iliskileri hakkında (despre relațiile românilor cu vechi popoare turanice), Ankara, 1981 în vol.

- Turk Tarih Kongresi Birdiliri, vol. II, pg. 755-760
98. Derjavin N. S. O naimenovanii i etniceskoi prinadlejnosti gagauzov, "Sovietskaia etnografia", 1937, nr. 1
99. Suphi Tanrıöver Balkanrada Türklük, Bucarest, 1936
100. Kemal Karpat Gagauz, Sovietskaia etnografia, Moscova, 1992
101. Faruk Suber a) Oguzlar, Ankara, 1967,
b) DTCF, Yayinlari, 1972
102. Atanasov, Georgi Etnodemografski i etnokulturni procesi po dobrudzanskoto Cernomorie prez srednevekovite, Istorieski pregled, LII, 1996, 2, pg. 3-30
103. Atanasov Georgi Ošte bednăj za etnoghenezia na gagauzite, In: Bălgărite Severnoto Pricernomorie, tom V, Veliko Tărnovo, 1996
104. Akdis Nimet
Kurat Turk kavrineleri ve devetleri (Popoare și state turcești), Ankara, 1972 în Vol. turk Dünaisi, TKAE Yayileri, 1976
105. Kafesoglu,
Ibrahim Turk Millî kültürü, Ankara, 1975
106. Nistor Ion Așezările bulgare și găgăuze din Basarabia, Analele Academiei Române, Mem. Secției Istorie, tom XXVI, nr. 13, 1944, 39 pg.
107. Berg L. S. Bessarabia. Strana, liudi, hozeaistvo, Chișinău, 1933, (găgăuzii la pp. 38-45)
108. Eremia, A. I. Toponime turcice (cu litere chirilice),

109. Eremia, A. I. Graiul Pământului (cu litere chirilice), Chişinău, 1981, paginile 38-45
110. Ianaseev-Volosin, A. I. Gagauzi, Slaviano-tiurkskii soiu. Vâbor istorii, Moscova, 1993.
111. Mesceriuc, Ir. Soţial 'no-economiceskoe razvitie bolgarskih i gagauzkih siol v Iujoni Bessarabii, Chişinău, 1970.
112. Talat Tekin, Mehmet Olmez Turk Dilleri (les langues turques), Ankara, 1995. Limba găgăuză la paginile 124-130
113. Razachievici, C. Găgăuzii, Magazin istoric, nr.5 (mai), nr.6 (iunie), 1997, Buc., pp. 60-68
114. Poppe Nicolas Introduction to Altaic Linguistics, Wiesbaden, 1963, pg. 33-36
115. Budeanu Gh. Transnistria în flăcări, Universitas, Chişinău, 1993, pg. 23-32
116. Cornelia Călin Bodea Români şi otomanii în folclorul românesc, Buc., Ed. Kriterion, 1998, pg. 145-164
117. Babuska Mihaela Contribuţii privind originea şi evoluţia istorică a găgăuzilor, Caietul laboratorului de studii otomane, nr. 2, 1993, pg. 16-28
118. Gangloff, Sylvie L'emancipation politique des gagaouzes turcophones chretiens de Moldavie, CEMOTI,

nr. 23, ianuarie-iunie 1997, pg. 230-258

119. Gangloff, Sylvie Les gagaouzes: état de recherches et bibliographie, Turcica 30, 1998, pg. 13-61, Ed. Peeters-Lueven
120. Sadoveanu M. Depărțări, Casa Școalelor, 1930, C II, pg. 45, CV, p. 76, București

CUPRINS

Istoria și etnogeneza găgăuzilor	7
Limba găgăuză	16
Apariția găgăuzilor în Basarabia	19
Găgăuz-Eri (Țara Găgăuzilor), Găgăuzia	23
Cultura găgăuză	27
Comrat – capitala găgăuzilor	33
Situația politică actuală	35
Găgăuzia – date statistice	37
LeŕGagaouzes (versiunea franceză)	41
Anexe	74
Bibliografie	85

Les gagaouzes

par le dr. Anatol Măcriș

“De toutes les minorités de Bessarabie, la population gagaouze est celle qui s’approche le plus du peuple roumain par ses qualités d’esprit, sa loyauté et la douceur de sa nature. Il faut souligner le fait que tous les gagaouzes parlent parfaitement roumain, autant que la gagaouze”.

prof. dr. Ștefan Ciobanu

"La Besarabie, population, histoire, culture,"

Bucharest, 1941